

Digitalizacija u knjižnici i autorsko pravo

Ledenko, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:487359>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU
HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST – KNJIŽNIČARSKI SMJER

Ante Ledenko

DIGITALIZACIJA U KNJIŽNICI I AUTORSKO PRAVO

Diplomski rad

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU
HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST – KNJIŽNIČARSKI SMJER

Ante Ledenko

DIGITALIZACIJA U KNJIŽNICI I AUTORSKO PRAVO

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Aleksandra Horvat, red. prof.

Rijeka, kolovoz 2017.

Sažetak

Cilj je rada dati osnovne informacije i obuhvatiti problematiku autorstva, autorskoga prava, digitalizacije te vidjeti kakva je situacija što se tiče elektroničke građe u hrvatskim knjižnicama. Knjižnice u Hrvatskoj rade na digitalizaciji građe, uglavnom iz vlastitih fondova i pritom paze na odredbe zakona o autorskom pravu. Rad se sastoji od jedanaest poglavlja. U prvom se razmatra problematika autorstva, zatim se daje povijesni pregled autorskoga prava. Treće poglavlje zahvaća europsko zakonodavstvo na temelju kojeg je nastalo i hrvatsko, a nadovezujući se na to, sljedeće poglavlje izlaže *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. Javna posudba autorskih djela tema je petog poglavlja. Poslije toga u radu se govori o utjecaju informacijskih tehnologija na kulturne ustanove, načinima digitalizacije i digitalizaciji. Završna poglavlja daju pregled stanja elektroničke građe u hrvatskim knjižnicama, od narodnih knjižnica, akademskih repozitorija, Nacionalne i sveučilišne knjižnice i knjižnica riječkih osnovnih škola.

Ključne riječi: autorstvo, autor, autorsko pravo, digitalizacija, knjižnice, digitalne zbirke, direktive, zakon, javna posudba, informacijska tehnologija

Digitization in library and copyright

Summary

The aim of the work is to give basic information and describe issues of authorship, copyright, digitization, and see what the situation is regarding the electronic material of Croatian libraries. Libraries in Croatia are working on the digitization of materials, mostly from their own holdings and thereby keep an eye on the provisions of the law on copyright. The work consists of eleven chapters. The first deals with the problems of authorship. It then gives a historical overview of copyright. The third chapter engages in the European legislation on the basis of which the Croatian legislation was made, the next chapter lays out the law on copyright and related rights. Public lending of copyright works is the theme of the fifth chapter. After that, the paper discusses the impact of information technology on cultural institutions, ways of digitization and digitization itself. The final chapters provide an overview of the status of electronic materials

in Croatian libraries, and the national library, and the repositories of academic, National and University Library and libraries of elementary schools in Rijeka.

Keywords: author, copyright, digitization, libraries, digital collections, EU Directives, legislation, public lending, information technology

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Autorstvo	5
3. Autorsko pravo	8
4. Zakonodavstvo	11
4.1. Međunarodni ugovori kojih je RH stranka	11
4.2. Intelektualno i moralno vlasništvo	12
4.3. EU propisi koji su uključeni u RH zakonodavstvo	14
5. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima	21
5.1. Autor	22
5.2. Autorsko djelo	22
5.3. Autorsko pravo	23
5.3.1. Druga prava autora	25
5.3.2. Ograničenja autorskog prava	26
5.3.3. Vremensko ograničenje autorskog prava	28
5.3.4. Individualno i kolektivno ostvarivanje autorskih prava	28
6. Javna posudba autorskih djela	30
7. Utjecaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija na kulturne ustanove	32
8. Načini digitalizacije knjižnične građe	35
8.1. Zaštita autorskog prava	36
9. Digitalizacija u knjižnicama	37
10. Elektronička knjiga u hrvatskim knjižnicama	42
10.1. Digitalna knjižnica u Hrvatskoj	43
10.2. Nacionalni projekti digitalizacije	44
10.3. Hrvatske knjižnice u procesu digitalizacije	47
10.3.1. Spalatina	47
10.3.2. Sveučilišna knjižnica Split	48
10.3.3. Gradska knjižnica Kaštela	48
10.3.4. Salonitana	49
10.3.5. Sibenicensia	49

10.3.6. Delmata	49
10.3.7. Sveučilišna knjižnica Zadar	49
10.3.8. Ragusina	50
10.3.9. Brodensia	50
10.3.10. GISKO	51
10.3.11. Possegana	51
10.3.12. Digitalna povijest Pakraca	52
10.3.13. Cibaliana	52
10.3.14. Bjelovariana	52
10.3.15. Virovitički list	53
10.3.16. Digitalna knjižnica Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”	53
10.3.17. Gazophylacium	53
10.3.18. Crisiensia	54
10.3.19. Koprivnički zavičajni projekti digitalizacije	54
10.3.20. Gradska knjižnica Đurđevac	55
10.3.21. Metel Ožegović Varaždin	55
10.3.22. Gradska knjižnica i čitaonica Mladen Kerstner	55
10.3.23. Novomarofski vjesnik	55
10.3.24. SVEVID	56
10.3.25. Sveučilišna knjižnica Rijeka	56
10.3.26. Gradska knjižnica i čitaonica Pula	56
10.3.27. Sveučilišna knjižnica Pula	56
10.3.28. Gradska knjižnica Poreč	57
10.3.29. Krapinski vjesnik	57
10.3.30. Sisački tjednik	57
10.3.31. Samoborske novine	57
10.3.32. Digitalizirana zagrebačka baština	58
10.3.33. Anketna pitanja o autorskom pravu i digitalizaciji u knjižnicama	59
11. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji	64
11.1. Autorsko pravo	65
12. Digitalizacija baštine u NSK i autorska prava	68

13. Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti	70
14. Elektronička građa u knjižnicama riječkih osnovnih škola	72
15. Zaključak	75
Literatura	77

1. Uvod

Današnje društvo možemo nazvati informacijskim, odnosno društvom znanja. U takvom društvu građani, odnosno korisnici aktivno sudjeluju u razmjeni znanja i imaju slobodan pristup informacijama, naravno u idealnim okolnostima jer u stvarnosti postoje mnoge zapreke. Mrežno okruženje omogućuje da se informacije ponude korisnicima, i to vrlo ciljano. Velika se briga pridaje slobodnom pristupu tim informacijama koje se sve više mogu pronaći u digitalnom obliku. Bez te slobode ne postoji demokratsko informacijsko društvo. Važnost digitalizacije je u očuvanju knjižne građe, ali i zato što je to jedan od glavnih načina proširenja pristupa sadržajima koji su raspoređeni u zbirka nedostupnim korisnicima iz različitih razloga. Razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija, posebno danas možda i najvažnijeg medija, barem što se tiče dostupnosti različitih informacija – interneta, omogućuje nove načine potražnje i primjene informacija. Digitalizacija u tom smislu omogućuje brzo i lako spremanje, reprodukciju, distribuciju i korištenje informacija.

Zakoni koji definiraju autorska prava izravno utječu na dostupnost digitalizirane građe, posebno one koja se nalazi u obrazovnim i kulturnim ustanovama, poput knjižnica jer utječu i na stvaranje društva znanja. Važna je dostupnost kulturne građe, ali s druge strane i zaštita prava autora koja uglavnom štite kulturne industrije, medijske kuće. Svrha je autorskih prava stvoriti ravnopravan položaj između autora i korisnika autorskih djela. Ti su se odnosi mijenjali, ponajviše pojavom interneta. U informacijskom društvu glavna su dobra informacije. Riječ *informacija* u ovom radu treba shvatiti šire od njezina osnovna značenja obavijesti, *kao generički naziv koji obuhvaća raznovrsnu građu koja se može naći u knjižnicama. Znatian dio te građe čine autorska djela nastala u različitim razdobljima i u različitim dijelovima svijeta. Bitno je obilježje tih djela originalnost koju su im udahnuili njihovi autori.*¹ Stoga će se u ovom radu prvo govoriti o autorstvu kao nečem složenijem od samoga imena osobe koja je stvorila neko djelo, o autorskom pravu u povijesti, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj te direktivama i zakonima koji danas uređuju autorsko pravo, informacijskom društvu, digitalizaciji i stanju u hrvatskim knjižnicama te vidjeti kako knjižnice rješavaju pitanja autorskog prava u anketi koja je provedena u odabranim narodnim i sveučilišnim knjižnicama koje su započele s digitalizacijom građe.

¹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 11.

2. Autorstvo

Kako bismo bolje razumjeli ovaj rad, smatram da je potrebno objasniti što je autorstvo, što je ime jednog autora i kako ono funkcionira. Riječ autor potječe od latinske riječi *auctor* što možemo prevesti kao začetnik, stvoritelj i slično. Naime, nisu iste veze između osobnog imena i pojednca koji nosi to ime i između autorovog imena i djela kojemu on daje ime. Postoji više razlika među tim imenima i ne funkcioniraju na isti način. Ako, primjerice, Ante Antić ne bi imao zelene oči, ili nije rođen u Zagrebu, ime Ante Antić svejedno bi se odnosilo na istu osobu. Međutim, autorovo je ime složeniji problem. *Ako otkrijem da se Shakespeare nije rodio u kući koju smo danas posjetili, to je promjena koja, jasno, neće utjecati na funkcioniranje autorovog imena. No, ako bismo dokazali da Shakespeare nije napisao one sonete koji se smatraju njegovim, to bi predstavljalo značajnu promjenu i utjecalo bi na način na koji funkcionira autorovo ime.*² Treći vid promjene koja bi iz osnove promijenila funkcioniranje autorova imena je kada bismo dokazali da je Shakespeare napisao Baconov *Novi Organon*. Autorovo ime, dakle, nije tek osobno ime.

Smatra se da je autor postojao još u starome vijeku. Čak i kada se sumnja u pojedina autorstva, primjerice je li Homer autor *Ilijade* i *Odiseje*, nije isto reći da Ante Antić ne postoji i reći da Homer nije postojao ili da nije jedini autor djela koja mu se pripisuju. U prvom slučaju, to znači da nitko ne nosi ime Ante Antić, *u drugom to znači da je više ljudi pomiješano pod jednim imenom, ili da pravi autor nije imao nijednu od onih crta koje se tradicionalno pripisuju osobi Homera.*³ Činjenica je da Homer nije postojao u smislu u kojem je postojao Kafka, no, isto tako je činjenica da više tekstova objedinjenih pod imenom Homer pokazuje da među tim tekstovima postoji određena sličnost, srodstvo.

Dakle, autorovo ime omogućuje da se više tekstova objedini i da se razdvoje od drugih, da se uspostavi razlika. Također, autorovo ime služi da se obilježi postojanje određenog vida diskursa: *činjenica je da diskurs nosi ime jednog autora, da se može reći da je to i to napisao taj i taj ili da je autor taj i taj, pokazuje da diskurs u pitanju nije običan svakodnevni govor koji naprosto izbija*

² Foucault, M. Što je autor? Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2015. Str. 38.

³ Foucault, M. Što je autor? Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2015. Str. 39.

*i utihne, da on nije nešto što se neposredno troši. Naprotiv, to je govor koji se mora primiti na određeni način, i koji u datoj kulturi mora dobiti određeni status.*⁴ Ako se dogodi da neko djelo ostane nepotpisano i ne zna mu se autor, onda se igra pretvara u traganje za autorom. To se može dogoditi zbog neke nesretne okolnosti ili jasne želje autora da ostane anonimn. U svakom slučaju, diskurs je vid posjedovanja, takav vid posjedovanja koji se ozakonjivao dugi niz godina, a taj proces traje i danas.

Već je spomenuto da korijene i put prema ozakonjivanju autorskih djela možemo tražiti već u srednjem vijeku. Autoritet koji je imao kontrolu i koji je posjedovao većinu znanja od antike do srednjega vijeka, bila je Crkva. Rukopisi, skriptoriji, biblioteke i obrazovne ustanove bili su mahom pod jurisdikcijom Crkve. Postoji uvriježeno mišljenje o skromnosti srednjovjekovnih autora koji su poštivali autoritet teksta. Tekst je imao veći autoritet što je bio stariji, a tvorac novoga teksta nije sebe smatrao autorom jer bi bio grijeh isticati se iznad znanja. Postoje četiri vrste autora po sv. Bonaventuri: *scriptor* (prepisivač teksta jednoga autora), *compiler* (prepisivač teksta više autora), *commentator* (prepisivanje uz vlastite komentare) i *auctor* (vlastito djelo popraćeno tuđim napomenama). Postojali su načini da se istakne autorstvo u srednjovjekovlju, ako ne na naslovnoj stranici ili na početku rukopisa, onda na drugim mjestima u knjizi, npr. upisivanje autorovog imena kao pripovjedača, upisivanje anagrama, ilustracije, igre riječima i sl.

Potkraj srednjega vijeka pojavljuju se prvi autori koji su dostizali autorski autoritet: Dante, Petrarca i Boccaccio. *Ne samo da se Dante pojavljuje u Božanstvenoj komediji kao junak, nego on numeriranjem redaka spjeva i aluzijama na numeriranje unutar teksta nastoji spriječiti revizije i interpolacije. Chaucer nije tek sastavio svoje priče, on sebe predstavlja kao njihova pripovjedača.*⁵ U srednjem vijeku nije postojalo tržište, niti se moglo živjeti od pisanja, pa nije bilo potrebe za uređivanjem autorskih prava. *Pripadnost Crkvi osiguravalo je vjerojatno najbolje uvjete za rad. U prvom redu se to odnosi na biblioteke i količinu i kvalitetu tekstova koji su bili dostupni svećenicima i redovnicima.*⁶ Ostali autori koji nisu pripadali aristokraciji, morali su sebi

⁴ Foucault, M. Što je autor? Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2015. Str. 39.

⁵ Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 103.

⁶ Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 110.

osigurati pokroviteljstvo. To pokroviteljstvo, najčešće putem posveta, autorima je donosilo novčanu pomoć, ili pak dobro namještenje.

Dakle, koncept autorstva kakav poznajemo u zapadnoj civilizaciji prvi se put javlja potkraj srednjega vijeka, a to se poklapa i s pojavom humanizma u Europi i otkrivanjem novoga svijeta. Autorstvo se povezuje i s pojavom tiska⁷ i prvih tiskara. Naime, tisak je omogućio masovniju distribuciju knjiga i razvoj nakladništva.

Tijekom razdoblja romantizma razvila se ideja o pojmu *genija*. Pisci Herder, Goethe, Coleridge i Wordsworth genija shvaćaju kao mjerilo stvaralaštva: *on stvara nešto što nije postojalo prije njega, uvodi nove elemente u intelektualni univerzum, njegova snaga rezultira neviđenim posljedicama.*⁸ U tim tendencijama romantizma začeci su suvremenog poimanja autorstva koje odlikuje individualnost i originalnost.

⁷ Znanstvenici često navode 23. veljače 1455. kao točan datum tiskanja **Gutenbergove Biblije**, prve masovno proizvedene knjige u Europi.

⁸ Velagić, Z. Pisac i autoritet : bit autorstva i sustav autorizacije vjerskih knjiga 18. stoljeća. Zagreb : Naklada Ljevak, 2010. Str. 55.

3. Autorsko pravo

Sredinom 15. stoljeća počinje era tiskarstva s izumom Nijemca Johanna Gutenberga. Počeci tiskarstva u Europi poklapaju se s počecima humanizma i renesanse. Uglavnom, promjene su se zbivale, iako postupno, puno brže nego u srednjovjekovlju. Nisu se odmah riješili problemi o pravima autora. Trebalo je još dva i pol stoljeća do donošenja prvih zakona o autorskim pravima, ali su se ipak problemi rješavali u hodu. Pomalo se formiralo tržište, a autori nisu više toliko ovisili o milosti Crkve ili patrona.

Ovo razdoblje između 15. i 18. stoljeća mogli bismo nazvati pretpovijest autorskih prava. Nisu postojali nikakvi zakoni o autorskim pravima, ali su zato mnogi usmeni dogovori među tiskarima, izdavačima i autorima ipak davali moralna prava autorima publikacija. Izdavanje patenata zbog reguliranja i kontroliranja tržišta knjigama, koje je postojalo sve raširenije, bilo je temelj i za kasnije uspostavljanje autorskih prava. Doduše, patenti su štitili inovaciju, novinu, a ne nematerijalno intelektualno vlasništvo. *Prvi privilegiji za tiskanje knjiga bili su usmjereni na kontrolu toga što je i kako tiskano, i na zaštitu komercijalnog interesa nositelja privilegija, a to nužno ne mora biti autor.*⁹ Stoga su prvi privilegiji štitili izdavače i tiskare, a tek onda autore. Smatra se da je prvi privilegij u tiskarstvu dobio Nijemac Johannes Speyer 1469. godine u Veneciji, i to na pet godina. Prvi poznati privilegij dodijeljen nekom autoru dodijelio je kralj Luj XII. pjesniku Eloyu d' Amervalu 1507. U engleskoj je izdavački ceh *Stationers' Company* dobio povelju 1557. ukazom kraljice Mary Tudor. Izdavački ceh nije mario za autorska prava jer ih zakon nije na to obvezivao, ali često je postojao usmeni dogovor *tiskar – izdavač – autor* kojim su sve strane zadovoljile svoja prava. *Autorska materijalna prava, a pogotovo moralna prava nisu bila zaštićena. Bila su djelomično poštovana običajima, implicitnim dogovorima te uzusima struke i odnosima među tiskarima, autorima i, kao u slučaju glumačkih družina, naručiteljima nekog djela.*¹⁰ Uglavnom, možemo zaključiti da se iz prvotnog pravnog uređivanja izdavaštva, kasnije krenulo i na pravno uređivanje autorstva.

⁹ Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 119.

¹⁰ Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 133.

Prvi zakon u Europi koji je izravno štiti prava autora donesen je u Engleskoj 1710. – *The Statute of Anne*. Statut kraljice Ane prepoznao je autore kao vlasnike autorskih prava koja su im dana na 14 godina, a mogla su se produžiti za još 14, ako su bili živi. Dakle, sada su autori po prvi puta bili priznati činitelji na tržištu. Zanimljivo je da su autori stekli prava zahvaljujući međusobnom sukobu i nastojanju parlamenta da ograniči monopol u izdavaštvu.

Slično kao i u Engleskoj, u Francuskoj su prava autora proistekla iz međusobne borbe izdavača, a država je, želeći ukinuti monopol određenih izdavača, dala prava svima. Do 1791. u Francuskoj je kazalište *Comédie Française* imalo monopol za izvođenje dramskih komada, a da bi spriječila taj monopol *skupština donosi zakon koji dozvoljava da bilo koji građanin ima pravo otvarati kazalište i izvoditi dramska djela. Autori su pak dobili pravo na kontrolu, odnosno zakon određuje da se njihovi komadi ne mogu postavljati bez njihove pisane suglasnosti. Ujedno tim se zakonom utvrdilo da dramska djela autora pet godina nakon njihove smrti postaju dijelom javne domene.*¹¹

U SAD-u su, nakon i na osnovu rješenja u Engleskoj, također doneseni zakoni koji su regulirali odnose na tržištu. Tako je 1790. donesen prvi savezni zakon o *copyrightu*, a prije njega su pojedine države same regulirale copyright.

Kontinentalna je Europa na osnovi rješenja u Francuskoj, posebno onih nakon Revolucije, temeljila svoja zakonska rješenja autorskih prava. Svaka je zemlja ta pitanja rješavala pojedinačno, ali postajale su i univerzalne sličnosti – *Francuska je bila prva zemlja u kojoj su rokovi za autorska prava produženi na trajanje do pedeset godina, što je kasnije postao uobičajeni rok u većini drugih zakonodavstava i u međunarodnim konvencijama.*¹²

Hrvatsko zakonodavstvo je u sklopu Austro-Ugarske Monarhije u 19. stoljeću prihvatilo prve zakone o autorskim pravima. *Carski patent o zaštiti književnog i umjetničkog vlasništva*, iz 1846., prvi je zakonski propis o autorskom pravu u Monarhiji, a u Hrvatskoj i Slavoniji primjenjuje se od 1853. Ovim Patentom autorima se omogućavalo korištenje djela za života, a

¹¹ Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 71.

¹² Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010. Str. 55.

nasljednicima 30 godina nakon autorove smrti. Sljedeći zakon o autorskim pravima u Monarhiji donesen je 1884. ugarsko-hrvatski *Zakon o autorskom pravu* koji se primjenjivao na području Hrvatske i Slavonije. *Mehaničko razmnožavanje, publikacija i prometovanje književnoga djela sačinjava za trajanja ovim zakonom ustanovljenoga zaštitnog vremena isključivo pravo autora. Zaštitno vrijeme traje cijeloga života autora, a poslije njegove smrti još 50 godina.*¹³ U Dalmaciji i Istri, kao posebnom dijelu Monarhije, vrijedio je zakon iz 1895. Ovim zakonima u Hrvatskoj su započela pravna uređenja autorstva, a nastavit će se i u 20. stoljeću sukladno europskoj praksi.

Austrijski i ugarsko-hrvatski zakoni primjenjivali su se do 1929. godine kada Kraljevina Jugoslavija donosi zakon o autorskom pravu. Socijalistička Jugoslavija donosi zakon o autorskom pravu 1946.: *bio je posebno restriktivan; ograničavao je imovinska prava autora i posebno njihovih nasljednika čiji je krug bio znatno sužen, djela je bilo moguće prikazivati i izvoditi bez autorove dozvole, a dopuštao je i mogućnost nacionalizacije imovinskih prava u općem interesu ili interesu narodne obrane.*¹⁴ Kasniji zakoni iz 1957., 1968. i 1978. usklađivani su s odredbama *Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela*, o kojoj ću pisati u sljedećem poglavlju.

¹³ Velagić, Z. Pisac i autoritet : bit autorstva i sustav autorizacije vjerskih knjiga 18. stoljeća. Zagreb : Naklada Ljevak, 2010. Str. 57.

¹⁴ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 17.

4. Zakonodavstvo

4.1. Međunarodni ugovori kojih je RH stranka

Iako područje autorskoga prava uređuju zakoni pojedinih zemalja, na njega uvelike utječu i međunarodni ugovori i konvencije. Zakoni tržišta i zaštita autorskog prava počeli su se uređivati na međunarodnoj razini u 19. stoljeću. Tako je 1886. godine u Bernu donesena *Konvencija o stvaranju međunarodne unije za zaštitu književnih i umjetničkih djela*, poslije poznata kao *Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela*. To je bio prvi širi međunarodni ugovor o autorskim pravima. Konvencija je revidirana više puta: dopunjena u Parizu 4. svibnja 1896., revidirana u Berlinu 13. studenoga 1908., dopunjena u Bernu 20. ožujka 1914., revidirana u Rimu 2. lipnja 1928., u Bruxellesu 26. lipnja 1948., u Stockholmu 14. srpnja 1967. i u Parizu 24. srpnja 1971. i izmijenjena 28. rujna 1979. U rujnu 2016. objavljen je podatak da su 172 zemlje članice *Bernske konvencije*, što dovoljno govori o njezinoj važnosti, kao i važnosti utjecaja međunarodnih ugovora i konvencija na zakone o autorskom pravu pojedinih zemalja.

Danas je sjedište Unije u Svjetskoj organizaciji za intelektualno vlasništvo (World Intellectual Property Organization u Ženevi. WIPO danas ima 188 članica te se brine o 24 međunarodna ugovora. Osnovan je 1967. donošenjem *Konvencije o osnivanju Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo*. Svrha joj je *promicati i na međunarodnoj razini usklađivati zakonske propise o autorskom pravu kako bi se olakšao izvoz tehnologije u zemlje u razvoju i tako pomoglo njihovu razvitku*. WIPO *promiče razvitak efikasnih mjera za zaštitu intelektualnog vlasništva i usklađivanje nacionalnog zakonodavstva, obavlja administrativne poslove vezane uz primjenu Bernske konvencije, potiče izradu i donošenje međunarodnih ugovora o intelektualnom vlasništvu, pruža pravne i tehničke savjete državama članicama te naručuje i provodi istraživanja o autorskom pravu*.¹⁵

Važno je spomenuti popularno nazvane *internetske ugovore*: *Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO Copyright Treaty – WCT)* i *Ugovor o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO Performances and Phonograms Treaty – WPPT)*. Usvojeni su na diplomatskoj konferenciji u Ženevi 1996.;

¹⁵ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 20-21.

Hrvatska ih je potpisala 1997., ratificirala 2000., a stupili su na snagu 2002. godine. Ovim se ugovorima rješava pitanje autorskih prava u digitalnom okruženju, o čemu će se detaljnije govoriti u sljedećim poglavljima.

Autorsko se pravo bavi područjem zaštite stvaratelja i njihovih djela iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti. U članku 5. Bernske konvencije definiraju se izrazi *književno* i *umjetničko* djelo. Prema navedenom članku djelo obuhvaća sve tvorevine iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja, bez obzira na način i oblik njihova izražavanja, kao što su: knjige, brošure i ostala pisana djela; predavanja, govori, propovijedi i druga djela iste naravi; dramska ili dramsko-glazbena djela; koreografska i pantomimska djela; glazbene skladbe s riječima ili bez njih; kinematografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim kinematografiji; djela crtanja, slikarstva, arhitekture, kiparstva, urezivanja, litografije; fotografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim fotografiji; djela primijenjenih umjetnosti; ilustracije, zemljopisne karte; planovi, skice i plastična djela koja se odnose na zemljopis, topografiju, arhitekturu ili znanost. Knjižnice su najvažniji čuvari književnih, znanstvenih i umjetničkih tvorevina, uz arhive i muzeje. Osim što su dužne skrbiti za autorska djela, knjižnice ta djela posuđuju, izvode, prikazuju, priopćuju javnosti, izlažu, opisuju, sažimaju i komentiraju. Međutim, knjižničari su često suočeni s problemom autorskopravne zaštite djela, a manjim dijelom i propisima o zaštiti osobnih podataka. Naime, prevelika autorskopravna zaštita knjižničare može sputavati u njihovu djelovanju pružanja informacija javnosti. To može usporiti razvitak društva jer bez prethodnoga znanja teško je usvajati nova znanja, a zatim napredovati, pogotovo državama u tranziciji, kao što je Hrvatska. Zato je važno knjižničarima poznavati zakonske propise o autorskom pravu o kojima se do sada govorilo i o kojima će se u ovome radu dalje govoriti. Osim poznavanja zakonskih propisa, knjižničarima mogu pomoći priručnici, članci i radovi o autorskom pravu.

4.2. Intelektualno i moralno vlasništvo

Sam pojam autorskoga prava spada u grupu intelektualnoga vlasništva. Mnoge su sličnosti autorskoga prava nad intelektualnim tvorevinama s područja umjetnosti i prava građanskoga vlasništva nad imovinom, ali je razlika u tome što je jedno pravo nad apstraktnim, a

drugo pravo nad konkretnim. Druga je značajna razlika ta što je autorsko pravo ograničeno na dogovoreni broj godina nakon autorove smrti (70 godina u Europskoj uniji i većini zemalja svijeta) dok takvo ograničenje ne postoji u zakonima o imovinskom pravu. Međutim, u literaturi, ali i zakonodavstvu, zadržao se termin književno, umjetničko ili intelektualno vlasništvo. Ovim pravima autori mogu: reproducirati djelo u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku; distribuirati djelo radi ostvarivanja izravne ili neizravne komercijalne koristi; javno priopćavati djelo putem izvedbi uživo ili preko raznih medija (radio, TV, CD, internet itd.); prerađivati djelo (prevođenje, glazbena obrada i sl.).

Dakle, autorsko pravo spada pod intelektualno vlasništvo, ali i niz drugih prava spadaju pod intelektualno vlasništvo, pa to treba znati razlikovati. Dakle, osim autorskoga prava, pravna teorija uvrštava prava industrijskoga vlasništva pod intelektualno vlasništvo: prava na iskorištavanje tehničkih izuma i unapređenja, industrijskog dizajna, žigova (robnih marki), oznaka zemljopisnog podrijetla proizvoda i usluga, topografije integriranih krugova i zaštitu tajnih informacija. Iako se prava industrijskog vlasništva štite posebnim zakonima, npr. zakonom o industrijskom dizajnu ili zakonom o žigu, ponekad granica između autorskoga i industrijskoga prava nije isključiva. Tako, npr. proizvodi industrijskoga dizajna mogu biti zaštićeni i autorskim pravom.

Intelektualno vlasništvo danas je važna grana međunarodne trgovine. U razvijenim zemljama industrija zabave (npr. filmovi, glazba, knjige) i industrija računalnih programa (npr. videoigre) moćne su gospodarske grane koje državama donose, kako tehnologija napreduje, sve veće prihode. Iako najveći prihod ostvaruju glazbena i filmska industrija, trgovina književnim djelima također je u porastu. Ekonomski pokazatelji najbogatijih zemalja svijeta pokazuju stalni rast prihoda od intelektualnoga vlasništva u ukupnoj gospodarskoj dobiti zemlje. *Četvrtina ukupnog izvoza SAD-a, na primjer, zasniva se na intelektualnom vlasništvu. Posebno velik prihod ostvaruju glazbena i filmska industrija. U tom je smislu intelektualno vlasništvo dio međunarodne trgovine i usklađeno je s nekoliko važnih međunarodnih trgovinskih ugovora.*¹⁶ Osamdesetih godina 20. stoljeća Sjedinjene Američke Države pitanja intelektualnoga vlasništva

¹⁶ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 13.

rješavale su unutar multilateralnih trgovinskih pregovora vođenih u sklopu *Općega sporazuma o carinama i trgovini* (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT). Ubrzo nakon navedenih pregovora, 1994. godine osnovana je Svjetska trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO). Multilateralni trgovački ugovori i njihova sklapanja glavne su zadaće WTO-a. Na intelektualno se vlasništvo odnosi *Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva* (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) iz 1994. TRIPS od 1995. obvezuje potpisnice da poštuju odredbe Bernske i Rimske konvencije. Uvjet zemljama koje žele ući u WTO je prihvaćanje TRIPS-a te provođenje mehanizama koji štite intelektualno vlasništvo. Za nepoštivanje odredbi TRIPS-a mogu se uvesti i trgovačke sankcije. U svakom slučaju, TRIPS je znatno ojačao i proširio prava intelektualnog vlasništva, ali ne sadržava odredbe o moralnom vlasništvu.

Odredbe o autorskim moralnim pravima, koje štite neimovinske interese autora, usvojene su na konvenciji u Rimu 1928. Hrvatska je članica Bernske unije i preuzela je odredbe koje su usvojene na svim spomenutim konvencijama. Ovim pravima autori mogu: prvi objaviti djelo; biti priznati kao tvorci djela; usprotiviti se svakoj izmjeni djela i korištenju djela koje bi narušilo njihov ugled; imaju pravo opoziva i sprečavanja daljnjeg korištenja djela uz naknadu štete korisniku prava djela. Autori su mogli prenijeti prava vlasništva nad djelima na nakladnike, ali su zadržali moralna prava nad svojim tvorevinama, a to pravo je omogućavalo da djelo bude izdano onako kako ga je autor predao nakladniku i nisu se smjele raditi nikakve izmjene te je na djelu ostalo istaknuto autorovo ime.

4.3. EU propisi koji su uključeni u RH zakonodavstvo

Europska je unija u posljednjih dvadesetak godina usvojila niz direktiva koje s različitih aspekata uređuju područje autorskog prava. Direktive su obvezujuće za zemlje članice, koje s njima moraju uskladiti svoje nacionalno zakonodavstvo pa tako i Hrvatska /po -čl.1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima/.¹⁷ Hrvatski Zakon usklađen je sa sljedećim direktivama Europske Unije:

¹⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 127(2014).). Dostupno na: <http://narodne->

- Direktiva Vijeća 93/83/EEZ od 27. rujna 1993. o koordinaciji određenih pravila s obzirom na autorsko pravo i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitiranje i kabelsko reemitiranje (SL L 248, 6. 10. 1993.)
- Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka (SL L 77, 27. 3. 1996.)
- Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu (SL L 167, 22. 6. 2001.)
- Direktiva 2001/84/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2001. o pravu slijeđenja u korist autora izvornika umjetničkog djela (SL L 272, 13. 10. 2001.)
- Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provedbi zaštite prava intelektualnog vlasništva (SL L 157, 30. 4. 2004.)
- Direktiva 2006/123/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uslugama na unutarnjem tržištu (SL L 376, 27. 12. 2006.)
- Direktiva 2006/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva (kodificirana verzija) (SL L 376, 27. 12. 2006.)
- Direktiva 2006/116/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (kodificirana verzija) (SL L 372, 27. 12. 2006.)
- Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (kodificirana verzija) (SL L 111, 5. 5. 2009.)
- Direktiva 2011/77/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2011. o izmjeni Direktive 2006/116/EZ o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (SL L 265, 11. 10. 2011.)
- Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi (SL L 299, 27. 10. 2012.).¹⁸

narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_167_2399.html i http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (1. 5. 2017.)

¹⁸ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 79(2007). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_167_2399.html i http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_07_79_2491.html (1. 5. 2017.)

*Direktiva o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu*¹⁹, prema autoricama knjige *Knjižnice i autorsko pravo* A. Horvat i D. Živković, najvažnija je za područje autorskoga prava. Autorice ističu da ovom Direktivom Europska Unija nastoji osigurati funkcioniranje unutarnjega tržišta usklađivanjem nacionalnih zakona o autorskom pravu. *Direktiva ne govori o moralnim pravima, ali kaže da nositelji prava ta prava ostvaruju u skladu sa zakonima pojedinih zemalja i odredbama Bernske konvencije te Ugovora WIPO-a. Od imovinskih prava zajamčenih nositeljima prava Direktiva navodi pravo na davanje dopuštenja za reproduciranje, pravo priopćavanja odnosno pravo stavljanja na raspolaganje javnosti i pravo distribucije.*²⁰ Direktiva u čl. 5. utvrđuje iznimke i ograničenja od zaštite na temelju kojih je u točno određenim slučajevima djelo moguće reproducirati ili priopćiti bez plaćanja naknade, što je posebno važno za knjižnice. *Direktiva poznaje samo jednu obveznu iznimku, koju moraju prihvatiti svi nacionalni zakoni članica. To je iznimka od isključivog prava reproduciranja za privremene ili popratne reprodukcije koje nastaju kao sastavni dio tehnološkog procesa pri prijenosu ili reproduciranju u mreži. Tu iznimku, dakle, poznaje i hrvatski zakon (čl. 81., ZAPSP).*²¹ Iznimke i ograničenja prava reproduciranja moguća su i u nekima od sljedećih slučajeva: radnje umnožavanja od strane javnih knjižnica, obrazovnih ustanova, muzeja ili arhiva, koje nisu izvršene radi ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske ili komercijalne koristi; reproduciranje na bilo koji medij koje je učinila fizička osoba za privatnu uporabu i u svrhu koja nije ni izravno ni neizravno komercijalna, uz uvjet da nositelji prava dobiju pravičnu naknadu; efemerne snimke djela snimljene od strane organizacije za radiodifuziju vlastitim sredstvima i za potrebe vlastitog emitiranja i dr.

*Direktiva o pravnoj zaštiti baza podataka*²² definira baze podataka kao književne, umjetničke, glazbene ili druge zbirke djela; zbirke tekstova, zvuka, slika, brojki, činjenica i podataka; zbirke samostalnih djela, podataka ili druge građe koji su uređeni po određenom sustavu ili po određenoj metodi (elektronički, elektromagnetni ili elektrooptički ili analogni postupci) i kojima se može pojedinačno pristupiti. Snimka ili audiovizualno, kinematografsko,

¹⁹ Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu (SL L 167, 22. 6. 2001.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

²⁰ Horvat, A.; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 23.

²¹ Horvat, A.; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 23.

²² Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka (SL L 77, 27. 3. 1996.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

književno ili glazbeno djelo kao takvo ne pripada u područje primjene ove Direktive. Originalnost, u smislu autorove intelektualne tvorevine, jedini je kriterij za utvrđivanje podobnosti baze podataka za zaštitu autorskim pravom. Ne bi se smio primjenjivati kriterij estetske vrijednosti ili kriterij kvalitete. Trajanje zaštite baze podataka predviđeno je člankom 7. Traje od datuma završetka izrade baze podataka, a prestaje nakon petnaest godina od prvoga siječnja koji slijedi nakon datuma izrade baze podataka.

*Direktiva o provedbi prava intelektualnog vlasništva izumitelju ili stvaratelju*²³ omogućava da od svog izuma ili kreacije ostvari zakonitu dobit, kao i širenje djela, ideja i novih znanja i iskustva, a da pri tom ne koči slobodu izražavanja, slobodan protok informacija ili zaštitu osobnih podataka, uključujući i one na internetu. Ova Direktiva ne bi trebala utjecati na međunarodne obveze država članica, uključujući i one prema *Sporazumu TRIPS, Parišku konvenciju za zaštitu industrijskog vlasništva, Bernsku konvenciju za zaštitu književnih i umjetničkih djela i Rimsku konvenciju za zaštitu umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radiodifuziju*, nego ih nadopunjuje, uzimajući u obzir rastuće korištenje interneta koje omogućuje brzu distribuciju piratskih proizvoda širom svijeta. Mjere predviđene Direktivom trebaju se primjenjivati samo u odnosu na djela počinjena u komercijalne svrhe, a ne odnose se na radnje koje su poduzeli krajnji korisnici postupajući u dobroj vjeri. Kada se dokaže zloupotreba, ovisno o pojedinom slučaju, mjere, postupci i pravna sredstva propisuju zabrane čiji je cilj sprečavanje daljnjih povreda prava intelektualnoga vlasništva. Osim toga, postoje i korektivne mjere, kada je to prikladno na trošak počinitelja povrede, kao što su povlačenje i konačno uklanjanje iz trgovačkih kanala, ili uništenje robe kojom se vrši povreda i druge mjere.

Direktiva o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskim pravima srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva (kodificirana verzija) nastala je na temelju *Direktive o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe i određenim pravima srodnim autorskom pravu u području intelektualnog vlasništva* iz 1992. godine. Direktiva prepoznaje piratstvo kao sve veću prijetnju iznajmljivanju i posudbi autorskih djela. Pravo iznajmljivanja, posudbe, fiksiranja,

²³ Direktiva 2006/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskim pravima srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva (kodificirana verzija) (SL L 376, 27. 12. 2006.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

distribucije, radiodifuzijskog emitiranja i priopćavanja javnosti od temeljnog su značaja za gospodarski i kulturni razvoj zajednica. Zaštita tih prava mora se prilagoditi novim smjerovima razvoja u gospodarstvu kao što su novi oblici iskorištavanja. Autor ili umjetnik ima pravo kojeg se nije moguće odreći na primjerenu naknadu u slučaju da ustupi svoje pravo iznajmljivanja fonograma, izvornika ili umnoženih primjeraka filma proizvođaču fonograma ili filmskom producentu. To pravo može povjeriti udrugama za kolektivno ostvarivanje prava. Također, države članice mogu odstupiti od isključivog prava javne posudbe, pod uvjetom da barem autori ostvaruju naknadu od takve posudbe, a kada ne primjenjuju isključivo pravo posudbe na fonograme, filmove i računalne programe, onda također moraju uvesti naknadu, barem za autore. Međutim, države članice mogu izuzeti određene kategorije ustanova od plaćanja naknade. Ograničenje prava iz ove Direktive može uslijediti pri korištenju djela u privatne svrhe, prilikom korištenja kratkih isječaka u vezi s izvještavanjem o tekućim događajima, korištenja isključivo s ciljem podučavanja u nastavi ili znanstvenoga istraživanja ili upotrebe efemernih snimaka organizacije za radiodifuziju kada koriste vlastita sredstava i za potrebe vlastitog radiodifuzijskog emitiranja.

Iz *Direktive o uslugama na unutarnjem tržištu*²⁴ izdvajam stavke koje osiguravaju pravo na informacije. U Direktivi piše da pružatelji i primatelji trebaju moći lako pristupiti sljedećim informacijama: zahtjevima koji se odnose na pružatelje koji su poslovno nastanjeni na određenom državnom području, a posebno u vezi s postupcima i formalnostima koji se moraju obaviti za pristup i izvođenje uslužnih djelatnosti; kontaktnim podacima putem kojih se mogu izravno kontaktirati nadležna tijela; informacije o načinima i uvjetima pristupa javnim registrima i bazama podataka o pružateljima i uslugama; pravnim lijekovima koji su obično dostupni u slučaju spora između nadležnih tijela i pružatelja ili primatelja; kontaktnim podacima udruženja ili organizacija od kojih pružatelji ili primatelji mogu dobiti praktičnu pomoć. Svi postupci i formalnosti vezani uz pristup i izvođenje uslužne djelatnosti trebaju se lako ispuniti na daljinu i elektroničkim putem preko pripadajuće jedinstvene kontaktne točke i pri odgovarajućem nadležnom tijelu.

²⁴ Direktiva 2006/123/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uslugama na unutarnjem tržištu (SL L 376, 27. 12. 2006.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Iz *Direktive o pravnoj zaštiti računalnih programa*²⁵ osvrnut ću se na dio koji govori o računalnoj tehnologiji. Ona je od temeljne važnosti za industrijski razvoj Europske Unije. Razlike pravne zaštite unutar nekih zemalja Unije imaju izravne i negativne učinke na funkcioniranje unutarnjeg tržišta vezanog za računalne programe. Računalni program se definira kao program u bilo kojem obliku uključujući i onaj koji je ugrađen u hardver. Također uključuje i pripremni dizajnerski materijal koji služi za razvoj računalnog programa uz uvjet da je priroda pripremnog materijala takva da u kasnijoj fazi od njega može nastati računalni program. Važna je funkcija računalnoga programa unutarnja povezanost i interakcija kako bi se omogućilo svim elementima softvera i hardvera da rade s drugim softverom i hardverom i s korisnicima na sve načine mogućeg funkcioniranja. Ideje i načela na kojima se temelji bilo koji element programa uključujući i one na kojima se temelje njegova sučelja nisu zaštićeni autorskim pravom prema ovoj Direktivi, nego se samo izražaj tih ideja i načela štiti autorskim pravom. Davanje na korištenje računalnog programa ili njegova primjerka u ograničenom razdoblju radi stjecanja dobiti ne uključuje javnu posudbu. Još je važno istaknuti da osobu koja ima pravo koristiti računalni program ne treba sprečavati u poduzimanju radnji potrebnih za promatranje, proučavanje ili ispitivanje rada programa uz uvjet da te radnje ne povređuju autorsko pravo na tom programu.

*Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi*²⁶ obuhvaća specifičnu problematiku pravnoga utvrđivanja statusa djela siročeta i njegovih posljedica u pogledu dozvoljenih korisnika i dozvoljenih korištenja djela ili fonograma koje se smatra djelom siročetom. To je posebno važno za javnosti dostupne knjižnice, obrazovne institucije, muzeje, arhive, institucije za filmsku ili audio baštinu te javne organizacije za radiodifuziju osnovane u državama članicama koje provode sveobuhvatnu digitalizaciju svojih zbirki s ciljem stvaranja europskih digitalnih knjižnica. Cilj je Direktive očuvanje i širenje europske kulturne baštine, što je također značajno za stvaranje europskih digitalnih knjižnica kao što je Europeana. Stvaranje velikih internetskih knjižnica pomaže istraživačima i znanstvenicima pri otkrivanju novih

²⁵ Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (kodificirana verzija) (SL L 111, 5. 5. 2009.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

²⁶ Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi (SL L 299, 27. 10. 2012.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

spoznaja, ubrzava istraživanja, a od toga mogu profitirati sve članice Unije. Naime, promicanje slobodnog kretanja znanja i inovacija na unutarnjem tržištu važna je sastavnica strategije za pametan, održiv i uključiv rast Europa 2020., koja kao jednu od vodećih inicijativa uključuje razvoj *Digitalnog plana za Europu*. Za digitalizaciju i stavljanje na raspolaganje javnosti nekog djela ili druge zaštićene građe nužna je prethodna suglasnost nositelja prava, ali u slučaju djela siročadi nije moguće ishoditi takvu prethodnu suglasnost. Prije nego što se djelo ili fonogram može smatrati djelom siročetom, trebalo bi provesti pažljivu potragu za nositeljima prava, uključujući i nositelje prava na djela i drugu zaštićenu građu koji su umetnuti ili uključeni u to djelo ili fonogram. Kako bi se izbjegli dvostruki naponi u pogledu potrage, u skladu s ovom Direktivom, pažljiva potraga trebala bi se provoditi u državi članici u kojoj su djelo ili fonogram prvotno objavljeni ili emitirani. Evidencije potrage trebale bi se čuvati u nadležnim organizacijama kako bi se na temelju evidencije moglo dokazati da je potraga bila pažljiva. Treba čuvati i informacije o promjeni statusa i o korištenju djela siročadi od strane tih organizacija, kao i informacije o prikupljanju i stavljanju na raspolaganje široj javnosti, posebno putem pohranjivanja relevantnih informacija u internetskoj bazi podataka. Cilj je stvaranje jedinstvene internetske baze podataka za Uniju koja bi sadržavala takve podatke i putem koje bi ti podaci na transparentan način bili raspoloživi široj javnosti. *Uredbom (EU) br. 386/2012*. Uredu za usklađivanje na unutarnjem tržištu povjereno je osiguravanje mehanizama koji pomažu pri poboljšanju internetske razmjene relevantnih informacija među nadležnim tijelima država članica te poticanje suradnje među tim tijelima. Uredu je također povjereno osnivanje i upravljanje europske baze podataka koja treba sadržavati informacije o djelima siročadi iz ove Direktive. Ako je utvrđen i pronađen barem jedan nositelj prava, djelo ili fonogram se ne smatraju djelom siročetom. Za postupke reprodukcije i stavljanja na raspolaganje javnosti Direktiva nalaže da nositelji prava koji su utvrđeni i pronađeni tu dozvolu mogu dati samo za prava čiji su nositelji sami, bilo da je riječ o njihovim vlastitim pravima ili pravima koja su na njih prenesena, a ne bi smjeli, u skladu s ovom Direktivom, dati dozvolu za bilo kakvo korištenje u ime nositelja koji nisu utvrđeni ni pronađeni. Pravo iznimke ili ograničenja određenim organizacijama dopušta da reproduciraju djela siročad i stavljaju ih na raspolaganje javnosti, pod uvjetom da takvim korištenjem ispunjavaju svoje zadaće od javnoga interesa, a posebno zadaće očuvanja i obnavljanja svojih zbirki, uključujući i digitalne zbirke, te osiguravanja njihove dostupnosti za kulturne i obrazovne potrebe.

5. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima

Kako bi se u potpunosti shvatila važnost autorskih prava i potreba da ih se zaštiti, bitno je razumjeti glavne pojmove i nazivlje te zakonske propise. Zakonski propisi služe za utvrđivanje imovinskih, moralnih i drugih prava stvaratelja i nositelja prava, te stvaranje uvjeta u kojima je moguće nadzirati korištenje djela. Hrvatska, postavši neovisnom državom, *Zakonom o preuzimanju saveznih zakona iz oblasti prosvjete i kulture* iz 1991. godine preuzela je Zakon o autorskom pravu SFRJ iz 1978. s izmjenama i dopunama iz 1986. i 1990. Godine 1993. donesene su izmjene i dopune toga Zakona, čiji je pročišćeni tekst objavljen u Narodnim novinama 1999. Izmjene i dopune bile su potrebne radi usklađivanja hrvatskoga zakonodavstva sa Sporazumom TRIPS. Republika Hrvatska donijela je 2003. *Zakon o autorskim i srodnim pravima (ZAPSP²⁷)*. S ovim Zakonom i njegovim opsežnim sadržajem Hrvatska je uskladila svoje zakonodavstvo s gore navedenim direktivama Europske Unije koje uređuju pitanja intelektualnoga vlasništva, a ugrađene su i mnogobrojne odredbe prihvaćenih međunarodnih ugovora i konvencija. Zakon prvenstveno štiti autorska i druga srodna prava, a s obzirom na njegovu opsežnost, u ovom ću ga radu kratko predstaviti. ZAPSP je u idućih desetak godina nekoliko puta dopunjavan. Kronološki slijed ZAPSP-a i njegovih dopuna izgleda ovako:

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima NN 167/2003

/u primjeni od 30.10.2003./

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 79/2007

/u primjeni od 07.08.2007./

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 80/2011

/u primjeni od 21.07.2011./

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 141/2013

/u primjeni od 05.12.2013./

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 127/2014

/u primjeni od 06.11.2014./

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 62/2017

/u primjeni od 08.07.2017./

²⁷ Kratica ZAPSP ovdje i na drugim mjestima u tekstu odnosi se na Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima.

ZAPSP uređuje autorsko pravo i srodna prava nad djelima iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja. Zatim se navode gore spomenute direktive Europske Unije koje se prenose u pravni poredak Republike Hrvatske. Nakon toga slijede poglavlja o autorskom djelu, autoru i autorskom pravu i sadržaju autorskoga prava, autorskom pravu u pravnom prometu, odnosu autorskog prava i prava vlasništva, sadržajnim i vremenskim ograničenjima autorskog prava. ZAPSP u posebnom poglavlju kroz odredbe i stavke donosi odredbe za računalne programe i audiovizualna djela. U završnim poglavljima govori se o ostvarivanju i zaštiti prava.

5.1. Autor

U ZAPSP-u stoji da je *autor djela fizička osoba koja je autorsko djelo stvorila*.²⁸ Samim činom stvaranja djela autorima pripada autorsko pravo. Ako je više autora sudjelovalo u izradi djela radi se o koautorskom djelu. Ako dva ili više autora sastave svoja djela radi njihovog zajedničkog korištenja, svaki od autora zadržava autorsko pravo na svojem autorskom djelu. Dakle, autor djela je osoba čije se ime, pseudonim, umjetnički znak ili kôd nalazi na primjercima djela. Ako autor nije poznat, autorsko pravo ovlašten je ostvariti nakladnik za izdano djelo, a za neizdano djelo osoba koja je djelo zakonski objavila. Djelom siročetom, prema ZAPSP-u, smatra se djelo za koje nije pronađen ili identificiran autor ili nijedan od koautora, nakon provedene temeljite potrage i evidencije o potrazi. ZAPSP nalaže javnim knjižnicama i ostalim obrazovnim i kulturnim ustanovama na koji će se način odvijati pažljiva pretraga (pretraživanje mnogobrojnih zbirki, baza podataka, kataloga, novina, časopisa, dokumentacije i drugih izvora) i kako se treba voditi evidencija (rezultati pažljive pretrage, evidentiranje svih eventualnih promjena i važeći kontakt ustanove).

5.2. Autorsko djelo

Originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu je autorsko djelo. Autorskopravnu zaštitu uživaju izražaji, što podrazumijeva zamjetljiv

²⁸ Čl. 9. ZAPSP-a. // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP -a. // Narodne novine 127(2014). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (1. 5. 2017.)

oblik (formu) određene ideje koja se postiže pomoću različitih sredstava izražavanja, kao što su npr. pisana ili govorena riječ, računalni programi, glazbena djela, dramska i dramsko glazbena djela, koreografska i pantomimska djela, djela likovne umjetnosti, djela arhitekture, primjenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografska djela, audiovizualna i kartografska djela te prikazi znanstvene i tehničke prirode (crteži, planovi, skice, tablice i dr.). Također, *prijevodi, prilagodbe, glazbene obrade i druge prerade autorskog djela, koje su originalne intelektualne tvorevine individualnog karaktera, zaštićene su kao samostalna autorska djela.*²⁹

Kao autorska djela nisu zaštićeni:

- ideje, znanstvena otkrića, postupci, metode rada i matematički koncepti
- službeni tekstovi iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva, kao i njihove zbirke koje su objavljene radi službenog informiranja javnosti
- dnevne novosti i druge vijesti koje imaju karakter obične medijske informacije
- vlastita imena (ovdje ne govorimo o zaštićenim trgovačkim markama).³⁰

5.3. Autorsko pravo

Autorsko pravo štiti, osim književnog djela i druge oblike stvaralaštva, rad kipara, rad novinara, slikara, glazbenika. Potrebno je sklapanje autorskog ugovora poradi zakonitog iskorištavanja autorskog djela. Autorsko pravo je dio imovine fizičke osobe koja je autor književnoga, znanstvenog ili umjetničkog djela te djela iz drugih područja stvaralaštva. Autorsko pravo pripada fizičkoj osobi koja je stvorila autorsko djelo.

Srodna prava su prava koja su bliska (susjedna) autorskom pravu, a prema ZAPSP-u pružaju zaštitu:

- umjetnicima izvođačima na njihovim izvedbama
- proizvođačima fonograma na njihovim fonogramima
- filmskim producentima (proizvođačima videograma na njihovim videogramima)

²⁹ Čl.6. ZAPSP-a // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP -a. // Narodne novine 127(2014). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (1. 5. 2017.)

³⁰ Čl.8. ZAPSP-a // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP -a. // Narodne novine 127(2014). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (1. 5. 2017.)

- organizacijama za radiodifuziju na njihovim emitiranjima
- nakladnicima na njihovim izdanjima
- proizvođačima baza podataka na njihovim bazama.

Autorsko pravo sadrži : čl. 13. – čl. 40. ZAPSP–a:

- moralna prava : pravo prve objave djela, pravo na priznanje autorstva (pravo paterniteta), pravo na poštivanje autorskog djela i čast ili ugled autora i pravo pokajanja
- imovinska prava : koja štite imovinske interese autora, obuhvaća : pravo reproduciranja, pravo distribucije, pravo priopćavanja javnosti, pravo prerade
- druga prava autora: koja štite ostale interese u pogledu njegovog djela, pravo na naknadu, pravo slijeđenja, pravo pristupa autorskom djelu, pravo zabrane javnog izlaganja.

*Prava koja pripadaju autoru mogu biti moralna (osobna) i imovinska. Usto, autorsko pravo poznaje i niz drugih prava autora, koja nose obilježja i imovinskih i moralnih prava, ali se ne mogu lako svrstati u jednu skupinu.*³¹ Bernska konvencija spominje samo dva moralna prava: pravo na poštivanje cjelovitosti djela i pravo na priznanje autorstva. ZAPSP obuhvaća niz moralnih i imovinskih prava.

Kada govorimo o moralnom pravu u kontekstu interneta i digitalizacije stanje je dosta kompliciranije i nepovoljnije za autore. Internet omogućava mnogobrojnim korisnicima lako objavljivanje sadržaja, njihovo raspačavanje i mijenjanje. Isto tako je autorsko djelo lako objaviti, raspačati i izmijeniti. S druge pak strane, ako autorsko djelo nije mijenjano, ono se može dovesti u vezu s drugim sadržajima na internetu koji ne odgovaraju autoru. Takvo kompiliranje može povrijediti autorovo moralno pravo ako je njegovo djelo upotrijebljeno na stranicama s pornografskim sadržajima ili sadržajima koji veličaju neke zločinačke ideologije te raznoraznim stranicama s negativnim predznakom. Može se dogoditi da se autorovo djelo dovede u vezu s drugim djelima s kojima on ne želi imati nikakve veze. To se najčešće događa kod multimedijских sadržaja. I knjižnice pri digitalizaciji autorskih djela mogu povrijediti moralno pravo autora ako pri sklapanju ugovora s autorom ne vode računa o tome da digitalizacija mora biti tehnički besprijekorna. *U suprotnom autor bi mogao prosvjedovati i tvrditi da je njegovo*

³¹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 31.

djelo izmijenjeno. Iako se digitalizacija danas ubraja u postupke reprodukcije, o njoj se svojedobno mislilo i kao o preradi (adaptaciji) djela, zato što u svojim počecima nije mogla vjerno prenijeti boje i druga obilježja djela.³²

Imovinsko pravo podrazumijeva da autor treba biti odgovarajuće plaćen za svoj rad, za vrijeme i trud uloženi u stvaranje djela. Ako autori nisu plaćeni za svoj rad, onda bi mogli prestati stvarati, a to bi onda značilo da je društvo zaključeno za vrijedna djela. Naravno, podrazumijeva se da treba postojati interes za autorovim djelom, kako javnosti, tako i izdavača. *Važno je uočiti razliku između izdavanja i objavljivanja djela. Pod izdavanjem se misli na objavljivanje tiskane ili kojom drugom tehnikom proizvedene knjige, CD-a ili bilo kojeg djela u materijalnom obliku. Objavljivanje podrazumijeva stavljanje djela na uvid javnosti bilo kojim načinom, pa tako uz izdavanje uključuje i izvođenje djela, stavljanje djela na web i sl.³³* Također je važno istaknuti da autor ima isključivo pravo činiti sa svojim djelom što ga je volja, osim ako je zakonom drugačije određeno. To pravo obuhvaća pravo reproduciranja (umnožavanja), pravo distribucije (stavljanja u promet), pravo priopćavanja djela javnosti i pravo prerade.

5.3.1. Druga prava autora

Od drugih prava spomenut ću pravo na naknadu za reproduciranje autorskoga djela za privatno ili drugo vlastito korištenje. Unatoč iznimki od zaštite autorskih prava koja određuje da se od autora ne mora tražiti dopuštenje za reproduciranje, autor ima pravo na odgovarajuću naknadu od prodaje tehničkih uređaja i praznih nosača zvuka, slike ili teksta. Također ima pravo na naknadu od fizičke ili pravne osobe koja uz naplatu obavlja usluge fotokopiranja, kao npr. knjižnice. Naknadu plaćaju i proizvođači uređaja za tonsko i vizualno snimanje, praznih nosača zvuka, slike ili teksta, te uvoznici svih navedenih uređaja, osim ako se radi o uvozu malih količina za osobno i nekomercijalno korištenje.

³² Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 34.

³³ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 34.

Pravo na naknadu za javnu posudbu određuje pravo autoru na naknadu u slučaju posuđivanja djela posredstvom javnih knjižnica, tj. davanja na korištenje autorskih djela na ograničeno razdoblje, bez ostvarivanja izravne ili neizravne imovinske koristi.

Sažeto ćemo vidjeti što u ZAPSP-u piše o autorskom pravu u pravnom prometu. Kao što je već rečeno, autorsko je pravo nasljedivo i nasljednicima pripadaju sva prava koja bi pripadala autoru. Autorsko pravo ne može biti predmetom ovrhe, već se ovršiti može samo imovinska korist stečena korištenjem autorskog djela.

Poseban dio ZAPSP-a govori o autorskom ugovoru i nakladničkom ugovoru kao pravnim oblicima ostvarivanja i zaštite autorskih prava. Odredbom čl. 51. propisuje da ugovor na temelju kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava (autorskopравни ugovor) mora biti sklopljen u pisanom obliku, ako Zakonom nije drugačije određeno dok je čl. 52. propisan bitan sadržaj autorskopavnog ugovora.

5.3.2. Ograničenja autorskog prava

ZAPSP propisuje ograničenja autorskog prava, tj. odredbe korištenja autorskog djela bez autorovog odobrenja te bez odobrenja i plaćanja naknade autoru. Ograničenje se može primijeniti za privremene radnje reproduciranja u svrhu omogućavanja prijenosa u mreži između trećih strana preko posrednika ili ovlašteno korištenje djela za bitne dijelove tehnološkog procesa. Za reproduciranje djela na bilo koju podlogu za privatno korištenje, reproduciranje u obliku fotokopije i za drugo korištenje koje nema izravnu ili neizravnu komercijalnu korist i nije namijenjeno javnosti. Reproduciranje cijele knjige nije dopušteno, osim ako su primjerci rasprodani najmanje dvije godine, kao ni notnih materijala, elektroničkih baza podataka, kartografskih djela, izgradnja arhitektonskog objekta.

Knjižnice mogu reproducirati autorsko djelo koje posjeduju bez traženja dopuštenja ili plaćanja naknade na bilo koju podlogu za potrebe čuvanja i zaštite građe, tehničke obnove i popravljivanja, upravljanja zbirkom i ostale potrebe, a da pri tom ne ostvaruje izravnu ili neizravnu komercijalnu korist. Knjižnice ne smiju posuditi djelo od druge ustanove u svrhu reproduciranja i

dopune vlastite zbirke. Knjižnice mogu reproducirati djela siročad koja su dio knjižnične zbirke u svrhu digitalizacije, stavljanja na raspolaganje javnosti, indeksiranja, katalogiziranja, očuvanja ili obnove. Navedene radnje knjižnica smije obavljati jedino u svrhu postizanja ciljeva vezanih uz njihove zadaće od javnog interesa, npr. čuvanja i zaštite ili omogućavanja njihove dostupnosti javnosti u kulturne i obrazovne svrhe. Ostvarivanje prihoda dozvoljeno je isključivo za pokrivanje troškova digitalizacije i stavljanja na raspolaganje javnosti djela siročadi. Autor ili koautor koji ukine status djela siročeta ima pravo na pravičnu naknadu za dotadašnje korištenje svojeg djela.

Zakon dopušta reproduciranje autorskih djela, ali ne i zbirki, radi korištenja u sudskim, upravnim i drugim službenim postupcima. Dopušteno je reproduciranje, distribuiranje i priopćavanje autorskih djela koja se pojavljuju kao sastavni dio tekućeg događaja o kojem se izvješćuje, novinskih članaka i fotografija o tekućim političkim, gospodarskim ili vjerskim pitanjima, javnih političkih, vjerskih i drugih govora te izvadaka iz javnih predavanja u opsegu potrebnom za izvješćivanje javnosti putem različiti medija. *To znači i da knjižnice smiju obavještavati korisnike o nabavljenim knjigama izradom tzv. biltena prinova u kojima su pojedina djela opisana i komentirana, ali i djelomično reproducirana.*³⁴

U svrhu promoviranja ZAPSP dopušta organizatorima javnih izložbi ili aukcija reproduciranje bez plaćanja naknade na plakatima i u katalogima djela likovnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti, industrijskog dizajna te fotografskih djela koja su izložena na promoviranoj aukciji ili izložbi. *Budući da se u odredbi ne govori o pisanim djelima, knjižnica koja organizira izložbu pisanih djela suvremenog autora morala bi tražiti dopuštenje za uvrštavanje takve reprodukcije u katalog izložbe.*³⁵

Kada je po odredbama ZAPSP-a dopušteno korištenje autorskog djela, obveze su nositelja prava otklanjanje tehničkih mjera koje onemogućuju pristup autorskom djelu i njegovu korištenju. Odredbe se ne odnose na računalne programe i na djela stavljena na raspolaganje javnosti po dogovorenim uvjetima i kojima korisnici mogu pristupiti s mjesta i u vrijeme koje

³⁴ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 55.

³⁵ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 50.

sami odaberu. Autorice Horvat i Živković ističu da ove mjere zabrinjavaju knjižnice i korisnike jer njihov vijek premašuje trajanje zaštite. Naime, čak i kad autorsko pravo istekne mjere ostaju pa se može dogoditi da jednoga dana takvo djelo bude u potpunosti nedostupno korisnicima. Nacionalne su knjižnice osobito zabrinute jer takvu građu primaju kao obvezan primjerak na trajno čuvanje.

5.3.3. Vremensko ograničenje autorskog prava

Autorsko pravo traje za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti. Ako je djelo napisalo više autora, onda se računa sedamdeset godina od koautora koji je najduže živio. Kod audiovizualnih djela računa se od posljednje preživjele osobe od sljedećih osoba: glavni redatelj, autor scenarija, autor dijaloga i skladatelj glazbe. U pogledu glazbenog djela s riječima računa se od posljednjeg preživjelog među autorima glazbe i teksta. Autorsko pravo anonimnog djela traje sedamdeset godina od zakonite objave tog djela. Ako se u međuvremenu otkrije autor, onda se primjenjuje prva navedena odredba. Ista se odredba primjenjuje za autorsko djelo objavljeno pod pseudonimom, ako pseudonim ne ostavlja nikakvu sumnju u pogledu identiteta autora. Za autorsko djelo objavljeno u svescima, dijelovima, nastavcima, izdanjima ili epizodama rok se za svaki dio računa zasebno. Za neobjavljeno autorsko djelo autorsko pravo prestaje nakon sedamdeset godina od kada je djelo nastalo. Rokovi trajanja autorskog prava računaju se od 1. siječnja godine koja slijedi nakon završetka godine od koje se računa početak roka. Prestankom autorskog prava djelo se može slobodno koristiti kao javno dobro uz poštivanje autorskog djela, priznanje autorstva te časti i ugleda autora.

5.3.4. Individualno i kolektivno ostvarivanje autorskih prava

Autor ili nositelj prava može ostvariti svoje pravo osobno, individualno, ili putem zastupnika, a opunomoćeni zastupnik može biti odvjetnik, specijalizirana pravna osoba i organizacija za kolektivno ostvarivanje prava.

Pravne ili fizičke osobe, tj. korisnici, među koje spadaju i knjižnice, dužni su podnijeti zahtjev za odobrenje korištenja zaštićenog djela organizaciji za kolektivno ostvarivanje prava te

navesti način, prostor i vrijeme korištenja djela. Zatim, obavijestiti organizaciju o svakoj promjeni okolnosti korištenja ili prestanka korištenja te dostaviti relevantne podatke potrebne za naplatu prihoda od prava dugovanih nositeljima prava. Ako knjižnica odobri korištenje svog prostora drugoj osobi koja će koristiti u tom prostoru zaštićeno djelo, dužna je provjeriti ima li ta osoba odgovarajuće odobrenje za korištenje zaštićenog djela. Cijena korištenja zaštićenog djela utvrđuje se ugovorom između organizacije za kolektivno ostvarivanje prava i korisnika. Ako ta cijena nije određena ugovorom, onda se plaća prema cjeniku organizacije. *Knjižnice koje korisnicima omogućuju korištenje autorskih djela sklapaju ugovore (licencije) s udrugama za kolektivno ostvarivanje prava kojima uređuju iznos naknade koju trebaju platiti autorima, izvođačima i nakladnicima.*³⁶ Tako knjižnice stječu pravo da slobodno fotokopiraju i na druge načine umnožavaju autorska djela za svoje korisnike. Obvezne su plaćati naknadu svake godine, ali se ipak pri utvrđivanju iznosa uzima u obzir da je knjižnica neprofitna ustanova i vodi se računa o opsegu reproduciranja (fotokopiranja).

³⁶ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 61.

6. Javna posudba autorskih djela

S obzirom da dostupnost i posuđivanje knjiga u knjižnicama znatno utječe na financijsku dobit njihovih autora, nastoji ih se zaštititi. Pravo autora na naknadu za javnu posudbu temelji se na Direktivi 2006/115/EZ – *Direktiva o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva* iz 2006. i na hrvatskom zakonodavstvu na polju zaštite autorskih prava – *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* RH iz 2003. Posebne agencije razvile su softvere za provjeravanje posudbi i odredile financijske parametre. Pregled i podaci o statusu Prava javne posudbe dostupni su na <http://www.plrinternational.com/>, odnosno <http://www.plrinternational.com/plraroundtheworld-pdf>. U većini zemalja naknade se dodjeljuju iz proračuna i međusobno se razlikuju, a uglavnom su obuhvaćene samo narodne knjižnice. *Sustavima su pretežno obuhvaćeni nacionalni autori: autori teksta, prevoditelji, ilustratori ili fotografi te u nekima urednici, potom nasljednici autorskih prava preminuloga autora, dok djeca do 18 godina, ukoliko je drugi roditelj preminuo, nemaju pravo na sredstva prikupljena temeljem prava javne posudbe.*³⁷

U NSK-u je 2008. godine, odlukom Ministarstva kulture, pokrenut projekt izgradnje sustava za prikupljanje podataka za provedbu prava autora na naknadu za javnu posudbu – sustav AN. Prikupljali su se podaci o posuđenim knjigama koje su dostavljala tri knjižnična IT sustava u uporabi u narodnim knjižnicama Zaki, Metel i CROLIST. Ti su se podaci spajali s onima iz normativne datoteke i elektroničkog kataloga NSK prema prethodno dogovorenim parametrima. Matična služba za narodne knjižnice pri Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo koordinator je sustava AN, a ostali sudionici su Ministarstvo kulture, NSK, vlasnici knjižničnih IT sustava te Društvo hrvatskih književnika zastupano po ovlaštenoj agenciji. Od 2013. sustav AN prelazi u redovnu djelatnost NSK. *Na temelju čl. 167. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN br. 167/03, 79/07, 80/11) i Statuta Društva hrvatskih književnika iz Zagreba, na sjednicama Upravnog odbora Društva (26. veljače 2013., 6. svibnja 2013. i 21. lipnja 2013.) usvojen je Pravilnik o raspodjeli naknada za javnu posudbu.*³⁸ Iste godine Ministarstvo kulture i Društvo

³⁷ Gabriel, D. M.; Leščić, J.; Milković, T. Implementacija prava na naknadu za javnu posudbu u Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015). Str. 69.

³⁸ Gabriel, D. M.; Leščić, J.; Milković, T. Implementacija prava na naknadu za javnu posudbu u Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015). Str. 77.

hrvatskih književnika potpisali su Ugovor o uvjetima za utvrđivanje naknade radi ostvarivanja prava autora na naknadu za javnu posudbu u narodnim knjižnicama. Nedugo nakon toga, početkom 2014. potpisan je *Ugovor o uvjetima i načinu isplate troškova za održavanje sustava praćenja javne posudbe*, zaključen između DHK i NSK. Tako se Hrvatska svrstala među zemlje koje imaju propisano pravo autora na naknadu temeljem javne posudbe, a DHK zastupa nositelje prava na temelju pojedinačnih punomoći kao i na temelju zakonski presumirane punomoći za sve domaće i strane nositelje prava. Važno je spomenuti da ZAPSP propisuje naknadu autorima za posudbu CD-a u Hrvatskoj, ali zasad naknadu dobivaju samo autori pisanih djela.

7. Utjecaj informacijsko-komunikacijskih tehnologija na kulturne ustanove

Ubrzanim razvojem digitalno-komunikacijskih tehnologija, kulturne ustanove suočene su s novim načinima poslovanja. Primjena novih softverskih rješenja, prisutnost na internetu, autorska prava u digitalnom svijetu koja nameću nova pitanja za koja treba pronaći nova rješenja, činjenice su s kojima se suočavaju današnje kulturne ustanove. *Novi oblici organizacije informacija i znanja, te komunikacije, nastali kombinacijom i spajanjem sustava komunikacija, emitiranja, izdavaštva i računalne industrije, posljedica su trenda tehnološke konvergencije.*³⁹ Digitalizacija je ubrzala reprodukciju, distribuciju i korištenje raznovrsnih informacija te je omogućila lako i brzo spremanje dokumenata. Ona je također zahvatila sve dosadašnje medije i digitalizira ih: novine, časopise, fotografiju, film, televiziju i druge. Internet je postao novi medij koji sadržava sve druge medije – meta-medij. U teoriji bi svi ljudi trebali imati slobodan pristup informacijama na mreži, ali postoje mnogobrojne zapreke koje to onemogućavaju: legislativne, infrastrukturne, zemljopisne, obrazovne, financijske i druge. Unatoč tim zaprekama, osnove na kojima počivaju informacijske znanosti su znanje i slobodan pristup informacijama.

*Pojmovi kulture, komunikacije i tehnologije međusobno su povezani, a kulturne se vrijednosti društva odražavaju i u virtualnoj sferi. Pristup Internetu za korisnika znači pristup različitim sadržajima na jednostavan način i uglavnom bez troškova.*⁴⁰ Kulturne ustanove ne smiju ignorirati digitalno doba te bi se trebali, koliko im god to mogućnosti dopuštaju, prije svega financijske, uključiti u procese digitalizacije. Naime, korisnici tih kulturnih ustanova okreću se internetu pri traženju svih informacija koje ih zanimaju, pa tako i onih sadržaja koji su se dosada nudili isključivo u tim kulturnim ustanovama. Korisnici na mreži traže, između ostaloga, fotografije, knjige iz svih područja ljudskoga znanja, glazbu, video zapise i druge sadržaje. Također, nije dovoljno da kulturne ustanove svoje sadržaje učine dostupnima preko mreže, nego ti sadržaji moraju biti lako dostupni i logički organizirani, jer u suprotnom korisnici će se okrenuti drugim pružateljima sličnih usluga. Pružatelj usluga treba biti svjestan nehomogenosti svojih korisnika,

³⁹ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media*, 10(2004). Str. 38.

⁴⁰ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media*, 10(2004). Str. 42.

pa tako oni mogu biti: znanstvenici, kulturnjaci, poslovni partneri i šira publika različitih interesa i dobi.

Kulturne ustanove postavljaju izazove tehnologijama zbog svog složenog sadržaja zabilježenih znanja koje te ustanove posjeduju. *Kultura i posebice kulturna baština obrađuju znanje u promjenjivom društvenom kontekstu. Kako bi to znanje obradile kulturne su ustanove razvile mnoge klasifikacijske sustave i kataloge koji, iako su infrastrukturna podrška radu kulturnog sektora, istodobno predstavljaju i organizacijsku osnovu cjelokupnog sektora tj. mogli bismo reći da su oni sami svojevrsna tehnologija znanja, no koja se često temelji na neadekvatnim informacijskim alatima.*⁴¹ Dakle, važno je omogućiti svojim korisnicima dostupnost digitalnim zbirkama. Slobodan pristup informacijama osnova je mnogih dokumenata koji potiču društvo znanja, ali takav pristup se, međutim, često kosi s drugim pravnim aktima, i tu dolazi do problema. Naime, ostvarivanje slobodnog informacijskog društva ponajviše ovisi o autorskim pravima na internetu i onda se taj demokratski pristup informacijama suprotstavlja poslovanju kulturne industrije koja osigurava autorima naknadu za njihov rad. Posljedica toga je dijeljenje znanja na one koji si ga mogu priuštiti i one koji ne mogu, a takav način onemogućit će kreaciju novih znanja na osnovi postojećih. Rješenja tog problema još uvijek se ne naziru, jer su suprotstavljeni sloboda protiv profita, odnosno slobodna razmjena informacija protiv komercijalnih usluga.

*Početak razvoja Interneta obilježen je slobodnom razmjenom informacija, no Stadler i Hirsh smatraju da je duh suradnje i slobodne razmjene informacija koji je obilježio početak razvoja Interneta suočen s izazovima zbog komodifikacije tj. sve prisutnijih struktura kontrole vlasništva nad elementima digitalnih dobara koji su uvriježeni u kulturnim industrijama.*⁴²

Prema zakonu o autorskom pravu, autor odlučuje hoće li njegovo djelo biti javno dostupno ili objavljeno, ali nakon objavljivanja nema pravo kontrolirati daljnju distribuciju. S druge strane,

⁴¹ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media*, 10(2004). Str. 44.

⁴² Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media*, 10(2004). Str. 46.

djelo objavljeno u elektroničkom obliku, koje se slobodno širi internetom, autor može povući s interneta u bilo kojem trenutku. Tako može biti moguće da će svaki pristup određenom djelu zahtijevati odobrenje samog autora. Tu se sada postavljaju pitanja koliku slobodu pristupu informacija na internetu korisnici imaju sada, a koliku će imati u budućnosti, te hoće li knjižnice moći pohranjivati digitalnu građu. *Ono što se pokušava postići jest spriječiti pretjerano širenje autorskih prava kako bi se izbjegla situacija u kojoj zakoni koji štite autorska prava ne bi narušili ravnotežu između prava autora i korisnika i postali tek sredstvo kroz koje se izvlači maksimum profita, bez osiguranja šire društvene koristi.*⁴³

⁴³ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media, 10(2004). Str. 48.

8. Načini digitalizacije knjižnične građe

Knjižnice se već dugi niz godina bave pitanjem digitalizacije s ciljem razvoja novih usluga za svoje korisnike. Umreženo društvo stvara korisnike koji od knjižnica traže građu u digitalnom obliku, stoga se knjižnice odlučuju na proširenje svojih fondova na jedan od triju načina: *digitalizacijom knjižnične građe, nabavom građe izvorno nastale u digitalnom obliku koju su stvorili nakladnici i znanstvenici te pružanjem pristupa građi na udaljenoj mrežnoj lokaciji koja se stoga ne nalazi u lokalnim zbirnama knjižnice, nego knjižnica nudi poveznice prema mrežnim mjestima, drugim knjižničnim zbirnama ili računalnim poslužiteljima nakladnika.*⁴⁴

Način na koji će se odvijati digitalizacija ovisi o vrsti građe i njezinoj osjetljivosti. Najčešći načini digitalizacije su pomoću skenera, digitalnih fotografskih aparata ili klasičnog prepisivanja. Koji će se način odabrati najčešće ovisi o financijskoj situaciji ustanove. Skeniranje pomoću plošnih skenera smatra se najadekvatnijim i relativno jeftinim postupkom za digitalizaciju knjiga, ali to treba raditi stručna osoba jer su pri takvom skeniranju moguća oštećenja hrpta knjiga. Digitalizacija građe pomoću digitalnog fotografskog aparata provodi se u slučajevima kada se procjeni da je skeniranje građe neizvedivo. Građu se može slikati rukom odozgo ili pak pomoću robotske ruke koje automatski okreću stranice i time bolje štite original. Treći način, odnosno prepisivanje, rijetko se koristi jer je to dugotrajan i skup postupak, ali postupak koji najbolje štiti originale.

Nakon što se djelo digitaliziralo, potrebno je napraviti kontrolu kvalitete i obraditi ga. Tako se za ručno prepisivanje provodi korektura. Za prva dva postupka kontrola se vrši pomoću OCR programa za prepoznavanje slova. Nedostatak je ovoga programa što se njime ne mogu kontrolirati stari tekstovi sa zastarjelim oblicima pisma. Stoga je takve tekstove najbolje digitalizirati prepisivanjem. *Uporaba OCR softvera popularan je način da se iz tako skenirane građe dobiju informacije koje se mogu uređivati i pretraživati, indeksirati, konvertirati u neki drugi format, te se nad njima mogu obavljati razni drugi oblici procesuiranja podataka.*⁴⁵

⁴⁴ Vrana, R. Vidovi organizacije digitalizacije građe u knjižnicama visokoškolskih ustanova Sveučilišta u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 43-44.

⁴⁵ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 73.

Digitalizirana građa koja se distribuira na internetu prenosi se u hipertekstualni dokument, odnosno na njega se ugrađuje internetska poveznica. Poveznice *moraju biti organizirane tako da omogućuju što jednostavnije linearno kretanje kroz dokument koje je ujedno i glavno obilježje hipermedija.*⁴⁶

8.1. Zaštita autorskog prava

Što se tiče zaštite autorskih prava, građu je važno zaštititi prilikom procesa digitalizacije i stavljanja na internet. Građa se može zaštititi na više načina, ovisno o dopuštenim razinama pristupa, dostupnim podacima, servisima na mreži i slično. Prvi način zaštite je šifriranje. *Cilj šifriranja je zaštititi digitalno gradivo od neovlaštenog korištenja čineći ga nečitljivim, sve dok se ne dešifrira*⁴⁷ pomoću ovlaštenog ključa. Drugi način zaštite osigurava se pomoću digitalnoga potpisa, tj. binarnog niza koji se dodaje dokumentu kako bi se potvrdila njegova točnost i ispravnost. *Problem nastaje kada se kod potpisivanja određenih digitalnih dokumenata potpisi razlikuju. To mora biti tako zato što se digitalni potpis, kao binarni niz, šalje uz poruku, pa kada bi se isti potpis koristio za više dokumenata, svatko tko je dobio dokument sa pridodanim binarnim nizom, mogao bi taj niz nadodati nekom drugom dokumentu, tj. potpisati nekog drugog i takav dokument poslati dalje.*⁴⁸ Digitalni potpis treći je način zaštite koji uspostavlja identitet sudionika u elektroničkoj razmjeni podataka, *potrebno je izdavanje digitalnih certifikata, tj. digitalnih potvrda kojima se dokazuje identitet kako bi primatelj podataka mogao provjeriti identitet pošiljatelja.*⁴⁹ Zaštita digitalnim vodenim žigom posljednja je u ovome nizu, a vodeni žig je signal dodan elektroničkom gradivu s namjerom da se prenese određenu količinu informacija. Svrha je vodenih žigova zaštita autentičnosti podataka koji sadrže potpis mjesta ili osobe koja je sudjelovala u digitaliziranju. Za izmjenu podataka koristi se krhki žig. *Kod procesa umetanja podataka o primatelju u digitalni vodeni žig postoji dostatna ulazna vrijednost, tj. šifra korisnika, kojom se na jedinstven način određuje primatelj, tj. korisnik kojem je dopuštena uporaba određenog digitalnog dokumenta.*⁵⁰

⁴⁶ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 73.

⁴⁷ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 97.

⁴⁸ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 101.

⁴⁹ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 104.

⁵⁰ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 109.

9. Digitalizacija u knjižnicama

Pojavom world wide weba 1995. godine moglo se ozbiljno početi razmišljati o digitalizaciji građe. Knjižnice su vrlo brzo shvatile važnost digitalizacije i svjesne su da će, ako ne krenu u taj proces, ostati u srednjem vijeku digitalnoga doba.

*Digitalizacija je postupak konverzije podataka u digitalni format namijenjen računalnoj obradi i predstavlja oblik umnožavanja, a izvodi se na dva načina. Prvi je konverzija tiskane građe ASCII kodu (...). Drugi je skeniranje slike izvornog tiskanog dokumenta tako da izgleda kao izvornik, a obično se naziva elektroničko umnožavanje.*⁵¹ Konverzijom dobivamo strojnočitljive podatke koji zauzimaju malo memorije i mogu se mijenjati, a skenirani se dokumenti ne mogu mijenjati i zauzimaju više memorije. Za oba postupka potrebno je odobrenje autora kao apsolutnog nositelja autorskih prava. Iako, *Direktiva* EU-a, u skladu s politikom koja podupire informacijsko društvo, preporučuje ograničenja autorskog prava u određenim slučajevima, želi se omogućiti knjižnicama i srodnim ustanovama razvijanje modela digitalizacije zaštićenih djela.

Zbog toga je IFLA 2000. usvojila *Izjavu o autorskom pravu u digitalnoj sredini* u kojoj se kaže pod kojim uvjetima se može pristupiti zaštićenoj građi. Izjava predstavlja interese knjižnica i nastala je kao dio međunarodne debate o autorskom pravu. Razumni pristup autorskim djelima mora ostati i u digitalnome okruženju IFLA-ina je preporuka koja se nalazi u Izjavi. Nadalje se ističe da iznimke dozvoljene u *Bernskoj konvenciji* i u ugovorima WIPO-a moraju biti revidirane u nacionalnim autorskopравnim zakonodavstvima kako bi se jednako odnosile na tiskane i digitalne informacije. Ističe se da se tradicionalo nekomercijalna javna posudba u knjižnicama nije ograničavala autorskim pravom te da se, u skladu s tim, treba postupati i s digitalnom građom. Zatim, da nositelji autorskog prava ne bi trebali tehničkim mjerama ili ugovorno prelaziti preko iznimaka i ograničenja te tako remetiti ravnotežu domaćeg i međunarodnog prava. Korisnicima bi trebalo biti omogućeno javno pretraživanje raspoloživih materijala zaštićenih autorskim pravom u svrhu javnog čitanja, reproduciranje razumne količine digitalnog djela za osobnu, obrazovnu ili istraživačku svrhu. O posuđivanju građe na CD-ima i drugim materijalnim

⁵¹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 93

nositeljima u Izjavi se kaže da takvo posuđivanje treba biti neograničeno. Zakoni trebaju knjižnicama omogućavati digitalizaciju radi očuvanja i konzervacije djela. Na kraju ću još istaknuti iz IFLA-ine Izjave da bi domaće autorsko pravo trebalo proglasiti ništavnim uvjete licence koji ograničavaju ili zaobilaze iznimke i ograničenja, kad su licence stavljene jednostrano od nositelja prava bez mogućnosti pregovaranja o uvjetima.

U skladu s IFLA-inom *Izjavom* u Hrvatskoj je 2006. donesen *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*. Želeći omogućiti pristup zaštićenim djelima, Europski parlament 2007. i 2010. donosi rezoluciju koja bi ubrzala započete procese digitalizacije. Korisnici su prepoznali prednosti digitalizacije te takvu građu sve češće potražuju jer im je to najbrži put do željenih publikacija. Međutim, knjižničari se u tim situacijama mogu naći na tankom ledu autorskih prava i trebaju biti pažljivi te dobro proučiti koje djelo smiju digitalizirati.

Organizacije koje su zadužene za knjižnice, poput IFLA-e, zabrinute su zbog sve veće zaštite autorskoga prava koje može utjecati na razvoj pojedinca i društava. Stoga je IFLA-in *Odbor za autorsko pravo i druga pravna pitanja* 2008. Svjetskoj organizaciji za intelektualno vlasništvo (WIPO) uputio prijedlog u kojem je navedeno dvanaest načela kojima se preporučuju iznimke i ograničenja od autorskoga prava za knjižnice koje su članice WIPO-a. U⁵² tom trenutku od 149 zemalja članica 21 nije imala u svome zakonu nijedno ograničenje za knjižnice, 72 su zemlje imale iznimku koja omogućuje reproduciranje u svrhu zaštite građe, a 74 su zemlje uvrstile u svoj zakon iznimku koja omogućuju slobodno korištenje djela za znanstvena istraživanja i učenje. Zadnji ažurirani podaci iz 2013. pokazuju da i dalje 21 zemlja u svome zakonu nema predviđena iznimke i ograničenja, dok 27 zemalja imaju samo općenite iznimke i ograničenja. Predložene su sljedeće iznimke i ograničenja:

- Knjižnici treba dopustiti reproduciranje objavljenih i neobjavljenih djela u svrhu zaštite, što uključuje i prijenos u druge formate.
- Knjižnica bi trebala biti u mogućnosti dostaviti dokumente korisniku bez obzira na oblik i način komunikacije.

⁵² Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 48

- Autorska djela treba staviti na raspolaganje u svrhu poduke i učenja u učionici ili obrazovanja na daljinu. Knjižnica bi trebala dopustiti kopiranje djela za potrebe nastave u razredu.
- Knjižnici treba dopustiti reproduciranje zaštićenih autorskih djela za znanstveno istraživanje i privatnu uporabu njihovih korisnika.
- Knjižnici treba biti dopušteno pretvaranje autorskog djela iz jednog formata u drugi kako bi bili dostupni osobama s invaliditetom. Da bi se izbjeglo skupo dupliciranje proizvodnje alternativnih formata, treba dopustiti prekogranični prijenos.
- Opće slobodno korištenje iznimki u knjižnici treba biti u skladu s pravnom praksom sa svrhom osiguravanja učinkovite isporuke knjižničnih usluga.
- Knjižnici treba biti omogućena iznimka od autorskoga prava za rješavanje problema djela siročadi, gdje nositelja prava nije moguće identificirati ili locirati.
- Djelo treba biti zaštićeno za autorova života i 50 godina poslije njegove smrti, a kad jednom postane slobodno, treba to i trajno ostati.
- Knjižnici i korisnicima koji djelo koriste u dopuštene svrhe treba dopustiti da zaobiđu tehničke mjere koje onemogućuju korištenje djela, a koje je ugradio nakladnik.
- Ne smije se dopustiti da odredbe zakona o sklapanju licencija budu u suprotnosti s odredbama zakona o autorskom pravu.⁵³

Već sam pisao o zakonima i direktivama koje se odnose na autorsko pravo, a sada ćemo te zakone primijeniti na knjižničara i vidjeti što on smije, a što ne smije, kada se govori o autorskom pravu u Hrvatskoj. Knjižničar notnu i kartografsku građu ne smije digitalizirati. Ostalu građu može digitalizirati, ali pod različitim uvjetima. Primjerice, građu za privatno korištenje može digitalizirati bez odobrenja autora ili kojega drugog nositelja autorskih prava. U tom slučaju, ako je autor nositelj autorskog prava, ima pravo na određenu novčanu naknadu. *Digitalizacija cijele knjige dopuštena je fizičkoj osobi za privatno korištenje samo ako su primjerci knjige rasprodani najmanje dvije godine. No knjižničar će se ovisno o vrsti korisnika naći pred nekim dodatnim pitanjima.*⁵⁴ Primjerice, knjižničari zaposleni u obrazovnim ustanovama ne smiju digitalizirati djela nastavnika bez njihova odobrenja ili, ako su nastavnici prenijeli prava na nakladnika, nakladnici trebaju dati odobrenje autorima. Nadalje, knjižnice iz vlastitoga fonda smiju

⁵³ IFLA What are copyright limitations and exceptions? Dostupno na: <https://www.ifla.org/node/5851> (8.8.2017.)

⁵⁴ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 94

digitalizirati primjerke zaštićene građe u svrhu zaštite bez plaćanja autorske naknade, ali je onda pristup takvim djelima moguć je samo u prostoru knjižnice. Uz članke u elektroničkim časopisima nakladnici obično stave podatak o mogućnosti korištenja tog članka. Kada prođe 70 godina od autorove smrti ili 70 godina od prvog izdanja anonimnih djela, onda se ona smiju digitalizirati, ali treba imati na umu prava prevoditelja, pisaca pogovora, ilustratora. *Objavi li nakladnik prvo izdanje dotada neobjavljenog djela na kojem su autorska prava istekla, uživa 25 godina od trenutka izdavanja djela zaštitu jednaku autorskim imovinskim pravima.*⁵⁵

Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo autorima daje pravo da oni odlučuju kada i otkuda se smije pristupiti njihovim djelima. Stoga, *Europska komisija* preporučuje knjižnicama i srodnim ustanovama da pregovaraju s nositeljima prava kako bi mogla što više građe digitalizirati i učiniti ju pristupačnom, sve u svrhu pružanja kvalitetne usluge svojim korisnicima. U slučaju da je neko djelo napisalo više autora, treba čekati kraj roka zaštite prava svakog od autora.

Što se tiče novina i časopisa, autorska prava potpisanih članaka ista su kao i za ostala djela te treba čekati 70 godina od autorove smrti za njihovu digitalizaciju. Na nepotpisane članke tvrtke (novine i časopisi) imaju prava. Kao i za ostalu građu, knjižnica može napraviti jednu kopiju i davati je na korištenje bez plaćanja naknade, ali novine i časopise koji nisu u vlasništvu knjižnice nije dozvoljeno umnožavati bez plaćanja naknade. Zapravo, važno je utvrditi tko je vlasnik autorskih prava (autor, novinska kuća...) i s njim dogovoriti uvjete digitalizacije, ako je to moguće.

Kod djela siročadi (orphan work), kojima se autor ne može utvrditi, važno je detaljno provjeriti postoji li kakav nositelj prava i tek kad se utvrdi da ne postoji, mogu se digitalizirati. Utvrđivanje započinje davanjem oglasa u medije, a zatim treba ispuniti mnogobrojne kriterije aktivnoga istraživanja, npr. provjeriti da djelo nije digitalizirano, pretražiti mnoge baze podataka, konzultirati pravnike i druge osobe itd.

⁵⁵ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 95.

Ako knjižnice jedine posjeduju izdanja djela koja su se rasprodala unazad dvije godine, a nakladnici ih žele ponovo pretisnuti i objaviti, moraju tražiti dozvolu knjižnice i nositelja prava, ako je djelo zaštićeno. *I neke knjižnice objavljuju pretiske rasprodanih izdanja iz svojega fonda i tako razvijaju nakladničku djelatnost.*⁵⁶

⁵⁶ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 105.

10. Elektronička knjiga u hrvatskim knjižnicama

Hrvatske knjižnice također su se uključile u procese digitalizacije. Narodne knjižnice u tome prednjače, dok je visokoškolskim knjižnicama trebalo neko vrijeme za uvođenje takvog načina poslovanja. Međutim, veliki je potencijal upotrebe elektroničkih knjiga u visokoškolskim knjižnicama. *Mnogi smatraju kako su elektronički udžbenici rješenje za dostupnost udžbenika velikom broju studenata te ističu njihovu važnu ulogu za učenje na daljinu pa su neka sveučilišta pokrenula programe prema kojima će u nekoliko godina elektronički udžbenici u knjižnici potpuno zamijeniti tiskane.*⁵⁷ Važan element uvođenja elektroničkih knjiga u knjižnice su modeli nabave, a oni mogu biti: pretplata (uglavnom na godinu dana, a nakon isteka gubi se pristup), kupovina stalnog pristupa (perpetual access), iznajmljivanje pristupa (Leasing/rent) (knjiga se može posuditi nekoliko puta te se nakon toga više ne može koristiti), pojedinačni pristup kakvom poglavlju (pay per view), obično na 24 sata, nabava na zahtjev korisnika (patron/user driven acquisition), otvoreni pristup (open access), tj. kupovanje stalnoga pristupa knjigama koje knjižnica stvarno koristi. Iako je u posljednje vrijeme sve više dostupno besplatno korištenje elektroničkih knjiga, ipak još uvijek dominiraju one koje se plaćaju. *Prema istraživanjima, najznačajnija mjerila nabave elektroničkih knjiga jesu: cijena, intenzitet korištenja/zahtjevi korisnika, licence, modeli poslovanja, sučelje platforme i predmetna pokrivenost.*⁵⁸ Kod uvjeta korištenja elektroničke knjige knjižnicama je važno da što veći broj korisnika istovremeno ima pristup određenoj knjizi.

Do 2012. godine 18 od 59 visokoškolskih knjižnica imalo je poveznice na svojim mrežnim stranicama na elektroničke knjige, a od ostalih knjižnica, NSK, dvije sveučilišne knjižnice, jedna opće-znanstvena i dvije specijalne. *Poveznice uglavnom vode na besplatno dostupne elektroničke knjige (npr. Gutenberg project, FreeBooks4Doctors i druge pojedinačne knjige), a od onih koje se plaćaju, dostupne su Ovid Books⁷⁹ koje za hrvatsku akademsku i znanstvenu zajednicu pretplaćuje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.*⁵⁹ Međutim, i ove knjižnice koje imaju

⁵⁷ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj = Presence of e-book in academic and related libraries in Croatia. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013). Str. 176.

⁵⁸ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj = Presence of e-book in academic and related libraries in Croatia. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013). Str. 177.

⁵⁹ Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj = Presence of e-book in academic and related libraries in Croatia. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013). Str. 186.

poveznice na elektroničke knjige čine tek 26 posto ukupnih hrvatskih knjižnica, a od tih 26 posto, samo njih 5 posto je uključilo elektroničke knjige u katalog tiskane građe te ih 4 posto ima elektroničku knjigu u repozitoriju ustanove.

10.1. Digitalna knjižnica u Hrvatskoj

Razvoj i primjena informacijsko-komunikacijskih tehnologija omogućila je stvaranje društva u kojem su informacije dostupne svima onima koji se tim tehnologijama služe. Na temelju programa e-Europa 2005 u RH se uspostavlja Program e-Hrvatska. Cilj tog programa je transformacija hrvatskog društva u informacijsko, a potom i društvo znanja. Tako je predviđeno stvaranje *visokokvalitetnih digitaliziranih kulturnih i nacionalnih sadržaja na temelju materijala iz knjižnica, muzeja, galerija i arhiva.*⁶⁰ Od četiri osnovne baštinske djelatnosti, knjižnične, arhivske, muzejske i konzervatorsko restauratorske, dalje u radu donijet ću pregled stanja na području digitalizacije u knjižničnoj djelatnosti.

Ministarstvo kulture nadležno je za narodne knjižnice u Hrvatskoj, dok je za školske, sveučilišne i znanstvene nadležno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, a središnja je knjižnica hrvatskog knjižničnog sustava Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK). Ministarstvo kulture je 2006. godine donijelo *Prijedlog nacionalnog programa digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*, ali nažalost takav nacionalni plan još nije izrađen. Iako mnoge knjižnice u Hrvatskoj nisu pristupile digitalizaciji svoje građe, ipak se digitalizacija provodi u sve većem broju knjižnica, a tome pridonosi i sve uređenija legislativa i, naravno, zahtjevi korisnika kojima treba udovoljiti ako ih knjižnice žele zadržati. Međutim, ti su se projekti uglavnom odvijali odvojeno, a ne unutar nekog nacionalnog plana, bez međusobne koordinacije i različitim metodama te ponekad knjižnice nisu imale saznanja o međusobnom postojanju takvih projekata. Tako Seitar Šverko 2012. godine piše: *Iz tog je razloga Ministarstvo kulture početkom ove godine provelo anketu među narodnim knjižnicama o kojima skrbi, vezano uz digitalizaciju njihove građe. Iz dobivenih odgovora od matičnih službi županijskih narodnih knjižnica, razvidno je da većina knjižnica zasad nije pristupila postupcima digitalizacije, ali ih je*

⁶⁰ Šverko-Seitar, D; Križaj, L. Digitalizacija kuturne baštine u Republici Hrvatskoj : Od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 30.

*isto tako većina iskazala želju i namjeru da to učine.*⁶¹ Kao glavne zapreke digitalizacije knjižnice navode nedostatak opreme, financijskih sredstava i stručnih djelatnika. Problem je i neosposobljenost knjižničara za postupke digitalizacije i svih vidova toga posla. Zbog svega toga Hrvatskoj je potrebna nacionalna strategija digitalizacije vrijedne građe te jedinstven stav NSK i preporuka što digitalizirati.

10.2. Nacionalni projekti digitalizacije

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske iz 2013. godine u Hrvatskoj je radilo 1781 knjižnica u kojima se nalaze vrijedne zbirke. Ta građa nije u dovoljnoj mjeri dostupna javnosti te ju, osim zaštite, treba povezati i učiniti pristupačnijom javnosti, a u toj nakani mogu i moraju pomoći projekti digitalizacije vrijedne kulturne baštine. Kao što sam već spominjao u ovome radu, o dostupnosti građe ovisi i daljnji napredak država, pogotovo onih u razvoju poput Hrvatske. Da postoji interes korisnika za čitanjem raznovrsne građe govori i podatak Državnog zavoda za statistiku iz iste godine o 1 366 366 korisnika knjižnica. *Od ukupno korištene knjižne građe najviše su korištene knjige i brošure (69,3%) i novine (16,0%), a najviše knjižne građe koristilo se u narodnim knjižnicama (44,7 %).*⁶²

Digitalizacija kulturne baštine u Hrvatskoj započela je devedesetih godina 20. st. *Projekt digitalizacije članaka iz Domovinskog rata proveden je u NSK-u tijekom 2002. i 2003., ali nije bio online dostupan. Prvim mrežno dostupnim projektom digitalizacije smatramo projekt Kranjčević – digitalizacija ostavštine Silvija Strahimira Kranjčevića koji su proveli mr. sc. Daniel Mišin i CARNet u suradnji s ostalim hrvatskim baštinskim ustanovama.*⁶³ Početni projekti odlikovali su se fragmentarnošću, malom količinom digitalizirane građe i nedovoljno razrađenom strategijom provedbe. Prvi projekti digitalizacije vezani su za *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe* koji su 2006. pokrenuli Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Hrvatski državni arhiv i Muzejski

⁶¹ Šverko-Seiter, D; Križaj, L. Digitalizacija kuturne baštine u Republici Hrvatskoj : Od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 34.

⁶² Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Zagreb, 2015. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-03-01_01_2014.htm (19. 7. 2017.)

⁶³ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 6.

dokumentacijski centar. Taj program predstavlja temelj za razvoj digitalizacije spomenute građe. Po završetku potpisan je *Sporazum o provedbi Nacionalnog projekta Hrvatska kulturna baština* Ministarstva kulture s tri gore navedene ustanove.

Projekt pod nazivom *Hrvatska kulturna baština* započeo je 2007. u trajanju od dvije godine. Cilj mu je bio povećati zaštitu građe hrvatske kulturne baštine i učiniti je dostupnijom na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Ovaj je projekt uspostavio model metapodataka koji se temelji na opisu zbirke i time se približava sličnim europskim projektima. Tako se željela postići registracija svih digitalnih zbirki kulturne baštine u RH na portalu *Kultura.hr* (www.kultura.hr). Zamisao je bila da se ustanovama omogući pohrana građe u digitalnom obliku u zbirke na *Kulturi.hr* ili da ih objave na svojim stranicama, time je na jednom mjestu osiguran pristup digitaliziranim sadržajima u tekstualnom, slikovnom, video i audio obliku, kao i građi digitaliziranoj izvan samog projekta. Zbirke se mogu pregledati pretraživanjem, interaktivnim Vremeplovom ili zemljopisnim pregledom na Karti kulturne baštine. Portal je dostupan djelomice i na engleskom jeziku. *Sustav je razvijen na Open Source platformi, potvrđujući da je moguće slijediti preporuke Središnjeg državnog ureda za e-Hrvatsku o uporabi programa otvorenog koda u tijelima javne uprave te da takav pristup rezultira kvalitetnim rješenjima.*⁶⁴ Tijekom ovog projekta Ministarstvo kulture financijski je podržalo 79 projekata digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. *Portal Hrvatska kulturna baština osigurava pristup prema više od 300.000 stranica knjiga, 50.000 stranica časopisa, 70 sati zvučnih zapisa, 200.000 stranica novina, 60.000 fotografija, 5.000 dokumenata – spisa, povelja, rukopisa, isprava, ali i medaljama, sadrenim odljevima te prirodinama.*⁶⁵ Za ovaj je projekt od 2007. do 2009. iz proračunskih sredstava izdvojeno 3 310 000 kuna, od čega je 2 885 000 kuna utrošeno na projekte ustanova dok je ostatak sredstava utrošen za izradu portala, nabavu serverske infrastrukture i djelomičan engleski prijevod.

U Hrvatskoj nisu postojale norme i standardizacijski postupci za provedbu postupaka digitalizacije i upravljanjem digitalnim zbirkama. To i ne čudi jer takve norme nastaju na

⁶⁴ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2(2012). Str. 8-9.

⁶⁵ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2(2012). Str. 9.

iskustvu pojedinih projekata, kojih do projekta *Kulturne baštine* nije bilo puno. Stoga je *Nacionalni projekt digitalizacije* donio privremena rješenja na temelju postojećih normi. Osnovane su Radne grupe za izradu sljedećih smjernica: *Smjernice za odabir i pripremu građe za digitalizaciju; Upute o postupku digitalizacije; Formati datoteka za pohranu i korištenje; Preporuke za oblikovanje digitalne zbirke te Preporuke za praćenje kakvoće postupaka digitalizacije*. Radne grupe svoj su rad završile 2008. Organizirano je i jedanaest radionica u Splitu, Osijeku, Varaždinu, Pazinu i Zagrebu s ciljem motiviranja odgovornih osoba ustanova na prijavu projekta na *Poziv za predlaganje programa digitalizacije u arhivskoj, knjižničnoj i muzejskoj djelatnosti temeljem Poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi (prvi puta za 2008.) kao i na promišljanje strategijskih okvira digitalizacije vlastitih ustanova*.⁶⁶ Knjižničari su se osposobljavali za provedbu digitalizacije u sklopu Centra za stalno stručno usavršavanje (CSSU) pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i organiziranog Modula IX *Digitalizacija građe*.

Iako je evaluacija u svim projektima *Hrvatske kulturne baštine* pokazala probleme i nedostatak tehničkih, materijalnih i ljudskih resursa, ipak su ostvareni osnovni ciljevi projekta te su postavljeni solidni temelji za daljnju digitalizaciju. Logično je da su knjižnice koje imaju kvalitetnije materijalne i ljudske resurse pokazale veće zanimanje za projekt od onih s niskim poznavanjem procesa i same prakse. S obzirom na to da se radilo o relativno novim postupcima *bilo je potrebno uspostaviti sustav podrške svima koji se bave digitalizacijom građe i koji proizvode i nude digitalne proizvode*.⁶⁷ Stoga je odlukom Vlade RH u rujnu 2007. Uprava za kulturni razvitak Ministarstva kulture osnovala Odjel za digitalizaciju knjižnične, arhivske i muzejske građe. Praćenja stanja i postupka u digitalizaciji, koordinacije projekata digitalizacije na nacionalnoj razini te administrativne kao i obrazovne podrške ustanovama koje digitaliziraju građu, glavne su zadaće Odjela. Pokazalo se da lokalne samouprave nemaju previše sluha za procese digitalizacije pa je svaka potpora Vlade i nadležnih ministarstava od prijekopotrebne pomoći. Međutim, bez potpore lokalnih samouprava i veće potpore Vlade, pogotovo financijske, ovi će se procesi u Hrvatskoj odvijati vrlo sporo i na štetu same Države. Pozitivno je to što je

⁶⁶ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 10.

⁶⁷ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 12.

projekt *Hrvatska kulturna baština* prvi put na nacionalnoj bazi okupio kulturne i znanstvene ustanove u razmjeni znanja, ideja i vještina te pokrenuo digitalizaciju građe kao postupak koji građu štiti, ali i povećava dostupnost.⁶⁸ Isto tako, sve se veći broj ustanova uključuje u digitalizaciju građe u skladu sa svojim mogućnostima, tj. raspoloživim resursima.

10.3. Hrvatske knjižnice u procesu digitalizacije

Nakon poglavlja o zakonima o autorskom pravu, digitalizaciji i *Nacionalnom projektu digitalizacije*, okvirno ćemo vidjeti koju i koliko građe su hrvatske knjižnice učinile dostupnom u digitalnome obliku. Prvo ćemo se baviti narodnim i sveučilišnim knjižnicama koje su sustavno provodile projekte digitalizacije ili su ih nedavno započele, a čine ih Gradska knjižnica Slavonski Brod, Narodna knjižnica *Petar Preradović* u Bjelovaru, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska knjižnica Zadar, Gradska knjižnica *Marko Marulić* Split, Gradska knjižnica *Ivan Goran Kovačić* u Karlovcu, Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci, Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* u Koprivnici, zatim Gradska knjižnica i čitaonica *Metel Ožegović* u Varaždinu, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek zajedno s filmotekom d.o.o. pokrenula je projekt *Digitalna knjižnica Osijek*, Gradska knjižnica Pula te ostale knjižnice čiji su projekti ponajviše povezani sa zavičajnim zbirkama koje knjižnice posjeduju. Kratki pregled započet ćemo sa splitskom knjižnicom, a završit ćemo s Knjižnicama grada Zagreba.

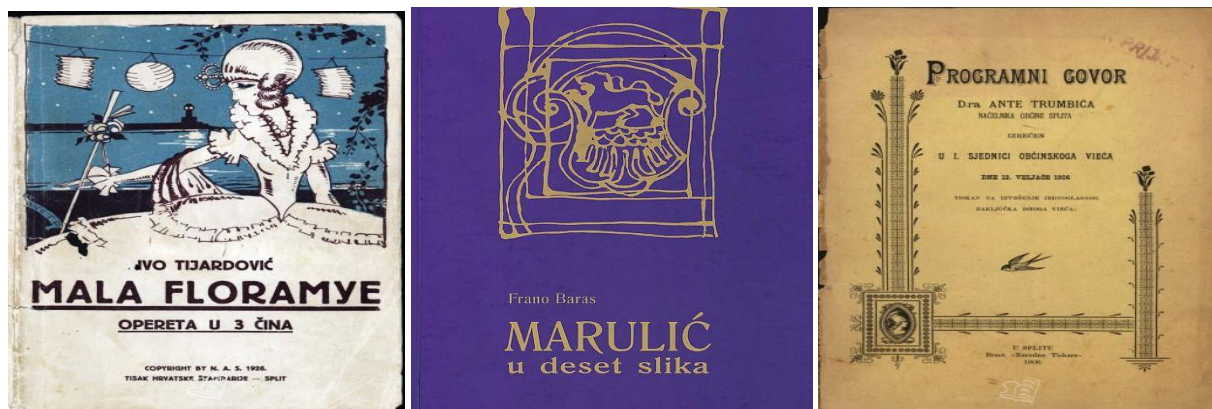
10.3.1. Spalatina

Digitalizirana zavičajna zbirka *Spalatina* Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu pokrenuta je 2009. godine u sklopu *Nacionalnog projekta digitalizacije knjižnične, arhivske i muzejske građe* iz 2007. Sadržaj je digitalizirane građe *Spalatine* u najvećoj mjeri vezan za zavičaj i lokalnu povijest, a cilj je zaštita i dostupnost građe te pružanje informacija javnosti o kulturnom nasljeđu. Nakon snimanja, građa je obrađena postupkom optičkog prepoznavanja znakova, čime je njen sadržaj postao računalno čitljiv. Građa je korisnicima dostupna putem mreže u Flash formatu, a sav je tekst pretraživ. Tako se u digitalnom obliku mogu pregledati

⁶⁸ Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt *Hrvatska kulturna baština*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 13.

knjige, periodika, razglednice, rukopisi, karte i note, dok je zbirka fotografija i likovnih djela u izradi. Neki od zastupljenih autora su: Marko Marulić, Ivo Tijardović, Ante Trumbić, Milan Begović, Josip Hatze i drugi.⁶⁹

Slika 1. Zavičajna zbirka Spalatina

10.3.2. Sveučilišna knjižnica Split

Sveučilišna knjižnica u Splitu započela je digitalizaciju građe iz svojeg zavičajnog fonda 2010. godine. Radi se o digitalizaciji starih novina i časopisa iz 19. i prve polovice 20. stoljeća, a pri tom poslu pažljivo se pazilo na autorska prava.⁷⁰

10.3.3. Gradska knjižnica Kaštela

Gradska knjižnica Kaštela iz svoje zavičajne zbirke prenijela je u digitalni oblik, uz pomoć Gradske knjižnice Marka Marulića iz Splita, jednu jedinicu građe *Pravilnia društva hrvatske čitaonice u Novome kod Trogira* iz 1898. godine. Djelo predstavlja jedan od najboljih dokaza koji upućuju na dugogodišnju tradiciju kaštelanskih čitaonica. Original se čuva u Knjižnici.⁷¹

⁶⁹ Gradska knjižnica Marko Marulić Split. Dostupno na: <http://gkmm.arhivx.net> (21. 7. 2017.)

⁷⁰ Sveučilišna knjižnica Split. Dostupno na: <http://dalmatica.svkst.hr/index.php> (21. 7. 2017.)

⁷¹ Gradska knjižnica Kaštela. Dostupno na: <http://www.gkk.hr/digitalizirana-bastina/> (21. 7. 2017.)

10.3.4. Salonitana

Digitalizirana zavičajna zbirka *Salonitana* sadrži deset digitaliziranih jedinica stare i rijetke knjižne i kartografske građe, od čega izdvajam *Topuske elegije* Vladimira Nazora.⁷²

10.3.5. Sibeniscensia

Iz zavičajne zbirke *Sibeniscensia* Gradska knjižnica *Juraj Šižgorić* Šibenik digitalizirala je stare šibenske novine i časopise. Trenutno je dostupno osam časopisa i trideset tri novine, uz kratak opis svake jedinice.⁷³

10.3.6. Delmata

Delmata je projekt digitalizacije Gradske knjižnice Zadar, koja je u suradnji s Ljubom Stipišićem Delmatom, melografom, aranžerom, skladateljem i dirigentom, digitalizirala i ponudila na svoje mrežne stranice Delmatine knjige, muzikalije, glazbu, umjetničke slike-grafike i video materijale.⁷⁴

10.3.7. Sveučilišna knjižnica Zadar

Digitalni repozitorij Sveučilišne knjižnice Zadar od 2015. godine dio je nacionalnog sustava prihvata digitalne građe *Digitalni akademski arhivi i repozitoriji* (DABAR).⁷⁵ Radi se o diplomskim i doktorskim radovima, a o ovome projektu zasebno ću pisati u sljedećem poglavlju.

⁷² Gradska knjižnica Solin. Dostupno na: <http://www.knjznicasolin.hr/index.php/nasa-izdanja/digitalna-zavicajna-zbirka-salonitana> (21. 7. 2017.)

⁷³ Gradska knjižnica *Juraj Šižgorić* Šibenik. Dostupno na: <http://www.knjiznica-sibenik.hr/index.html> (21. 7. 2017.)

⁷⁴ Gradska knjižnica Zadar. Dostupno na: <http://www.gkzd.hr/taxonomy/term/795> (21. 7. 2017.)

⁷⁵ Sveučilišna knjižnica Zadar. Dostupno na: <http://www.unizd.hr/sveucilisknknjiznica/DigitalnirepozitorijSveucilistauZadru/tabid/7089/Default.aspx> (21. 7. 2017.)

10.3.8. Ragusina

Znanstvena knjižnica Dubrovnik započela je projekt digitalizacije 2010. godine u zbirci *Ragusina*, a građa se odabire iz zavičajne zbirke Knjižnice. Godine 2014. počinje objavljivanje digitalnih zbirki na mrežnim stranicama, a danas su u potpunosti dostupne dvije zbirke periodike: *Crvena Hrvatska* i *Karnevalski listovi*.⁷⁶

10.3.9. Brodensia

Digitalni repozitorij brodske pisane baštine započet je 2015. godine. Sastoji se od knjiga i ostale knjižnične građe pohranjene u zavičajnoj zbirci Gradske knjižnice Slavonski Brod (*Brodensia*).

Slika 2. Zavičajna zbirka Brodensia

Vrijednost je ovog digitalnog repozitorija, nastalog konverzijom različitih pisanih, slikovnih i drugih izvornika, što ima mogućnost trajnog nadopunjavanja. Izbor građe posjeduje veliki informacijski potencijal, posebno značajan za prostor Brodskog Posavlja. *Upravo je ta građa važna jer je kroz nju moguće osvijetliti povijest i razvoj lokalne zajednice, njezine lokalitete i djelatnosti u vremenskom slijedu od više stotina godina. Digitalizacija ove vrlo informativne građe može biti podloga za izradu virtualne izložbe koja bi pričala priču o Brodu na Savi/Slavonskom Brodu minulih vremena: o poznatim lokacijama, parkovima, arhitekturi, ustanovama, događanjima i značajnim Brođanima.*⁷⁷ Projekt je vidljiv na stranici

⁷⁶ Znanstvena knjižnica Dubrovnik. Dostupno na: <http://dkd.hr/znanstvena-knjiznica/zbirke/> (21. 7. 2017.)

⁷⁷ Gradska knjižnica Slavonski Brod. Dostupno na: <http://www.brodensia.hr/index.php/o-projektu> (21. 7. 2017.)

www.brodensia.hr. Do travnja 2016. Knjižnica je učinila dostupnim 66 knjiga i ostalih dokumenata tematski vezanih uz lokalni prostor, a obuhvaća autore koji nisu zaštićeni autorskim pravom. Neki od autora su: Ivana Brlić-Mažuranić, Ignjat Alojzije Brlić, Andrija Torkvat Brlić, Jagoda Brlić, Fran Gundrum, Franjo Klaić i drugi. Zatim, školska izvješća koja nisu zaštićena autorskim pravom i prvi specijalizirani časopis za kulturu *Prilozi za poznavanje Broda I.* (1943., HKD Berislavići). Posebno treba istaknuti da je projekt ostvaren uz vrlo oskudne materijalne, tehničke i ljudske resurse same Knjižnice, bez pomoći Ministarstva kulture i lokalne samouprave, a u Knjižnici se nadaju da bi uz njihovu pomoć mogli ostvariti bolje rezultate u budućnosti.

10.3.10. GISKO

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek svoju digitalnu knjižnicu pohranila je u Zavičajnu zbirku *GISKO*. Digitalizirana je vrijedna i rijetka građa o Osijeku i osječkom kraju, a građa je podjeljena u nekoliko grupa: *Zavičajna periodika; Zavičajne monografije; Razglednice grada Osijeka; Katalozi; Grafike, Fotografije i Zemljopisne karte*. Dva projekta digitalizacije financiralo je i Ministarstvo kulture: *Književna baština Rudolfa F. Magjera* (2014.) i *Drava i Osijek kroz stoljeća* (2015.), a ostale je jedinice Knjižnica pojedinačno digitalizirala.⁷⁸

10.3.11. Possegana

Gradska knjižnica i čitaonica Požega iz svoje zavičajne zbirke *Possegana* crpi građu za digitalnu zbirku. Dosada je digitalizirala *Ilirsku slovnicu* Vjekoslava Babukića, *Iz mladieh lietah* Ivana Napoleona Špuna-Stričića, *Požegu* Julija Kempfa, *Naslovnice divot primjeraka iz Knjižnice Julija Kempfa* i *Uskrsne čestitke iz ostavštine Julija Kempfa*.⁷⁹

⁷⁸ Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. Dostupno na: <http://www.gskos.unios.hr/index.php/projekti-i-programi/> (21. 7. 2017.)

⁷⁹ Gradska knjižnica i čitaonica Požega. Dostupno na: <http://www.gkpz.hr/home/digitalna-bastina/> (21. 7. 2017.)

10.3.12. Digitalna povijest Pakraca

Digitalna povijest Pakraca projekt je Gradske knjižnice Pakrac. Iz zavičajne zbirke digitalizirani su novine, zbornici, razglednice, fotografije, arhitektonski nacrti i arhivska građa, povezani s pakračkom poviješću.⁸⁰

10.3.13. Cibaliana

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci na izgradnji svoje digitalne zbirke radi od 2008. godine. Radi se o vrlo preglednoj zbirci koja je vidljiva na mrežnim stranicama Knjižnice s preko 47 000 digitaliziranih kartica te slobodnim i besplatnim pristupom svim sadržajima. Digitalizirani su sadržaji iz zavičajne zbirke *Cibaliana*. Najveći projekt na polju digitalizacije koji je knjižnica provela je digitalizacija *Vinkovačkog lista*. Ovim su projektom digitalizirani svi brojevi od 1952. godine do danas.⁸¹

10.3.14. Bjelovariana

Proces digitalizacije Narodne knjižnice *Petar Preradović* u Bjelovaru trajao je nekoliko godina, a službeno je započeo 2003. Zbirka je ostvarena u programu za upravljanje knjižnica METEL Win. Digitalizirano je sveukupno 9000 stranica odabranih iz bogate zavičajne zbirke Knjižnice, popularno nazvane *Bjelovariana*, među kojima su sljedeće publikacije: *Građa za povijest školstva kraljevima Hrvatske i Slavonije: od najstarijih vremena do danas* /Antun Cuvaj – Zagreb, 1910. – 1913. – 11 svezaka; *Od Garića do Ilove i Česme: monografski prikaz o narodnim, vjerskim, prosvjetnim, gospodarskim i higijenskim prilikama u srezu garešničkom* /Mato Božićević – Garešnica, 1938.; *Pervenci: različne pjesme* / Petar Preradović – Zadar, 1846.; *Prigodni govori* / Sabrao i priredio Vjekoslav Kremen – Bjelovar, 1888.; *Svekolika mu djela* / Ivan Trnski – Zagreb, 1881. – 1882.⁸²

⁸⁰ Gradska knjižnica Pakrac. Dostupno na: <http://knjiznica-pakrac.hr/katalog/> (21. 7. 2017.)

⁸¹ Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. Dostupno na: <https://library.foi.hr/zbirke/vinkovci/index.php> (21. 7. 2017.)

⁸² Narodna knjižnica *Petar Preradović* Bjelovar. Dostupno na: <http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/zbirke/> (21. 7. 2017.)

Zanimljiv je podatak s internetske stranice knjižnice koja je zabilježila 53% više posjeta nego što ih je imala prije digitalizacije. Također, Knjižnica je objavila podatak da se broj članova povećao za 30% poslije digitalizacije zavičajnog fonda.

10.3.15. Virovitički list

Za razliku od većine projekata digitalizacije Gradska knjižnica i čitaonica u Virovitici dobar je primjer suradnje jedne knjižnice s lokalnim vlastima. Naime, ravnateljica Knjižnice u suradnji s lokalnim vlastima osigurala je sredstva iz proračuna Grada Virovitice za digitalizaciju *Virovitičkog lista* koji je sastavni dio knjižnične građe zavičajne zbirke. Digitalizirano je deset godina *Virovitičkog lista*, od 2003. do 2013. godine, a dostupni su u izvornome obliku na mrežnim stranicama Knjižnice.⁸³

10.3.16. Digitalna knjižnica Gradske knjižnice *Ivan Goran Kovačić*

Gradska knjižnica *Ivan Goran Kovačić* u Karlovcu na svojim stranicama nudi digitalnu zbirku *Digitalna knjižnica*. U njoj se nalaze podzbirke *Digitalizirana karlovačka baština (Tri siela narodne čitaonice karlovačke (obrazovno – povjestna crta uz svjetlopisne slike na prvoj izložbi trojedne kraljevine izložena 1864.)*, *Upisna knjiga posjetilaca Ilirske čitaonice u Karlovcu* i knjiga Hinka Krapeka *Grad Karlovac i njegova okolica*) te zbirka *Digitalizirani karlovački tisak* koja obuhvaća članke iz časopisa *Svjetlo* o Domovinskom ratu i digitalizirani *Karlovački tjednik*.⁸⁴

10.3.17. Gazophylacium

Gradska knjižnica i čitaonica Ozalj je u sklopu projekta *Hrvatska kulturna baština* učinila dostupnim u digitalnom obliku na svojim mrežnim stranicama jedno od najznačajnijih jezikoslovnih djela u hrvatskog povijesti, *Gazofilacij* Ivana Belostenca. Djelo, koje je ostalo

⁸³ Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. Dostupno na: <http://library.foi.hr/vir/projekt.aspx> (21. 7. 2017.)

⁸⁴ Gradska knjižnica *Ivan Goran Kovačić*. Dostupno na: http://www.gkka.hr/?page_id=129 (21. 7. 2017.)

nedovršeno, sastoji se od dva dijela – prvi je latinsko-hrvatski i sadrži oko 40.000 latinskih natuknica s mnogo više hrvatskih objašnjenja, a drugi, hrvatsko-latinski ima oko 25.000 riječi.⁸⁵

10.3.18. Crisiensia

Crisiensia je zavičajna zbirka Gradske knjižnice *Franjo Marković* u Križevcima. Knjižnica je trenutno u procesu digitalizacije svoje zavičajne zbirke te se na njenim mrežnim stranicama zasad može vidjeti probna verzija novinskih članaka koji se odnose na Križevce i okolicu nastalih od 2001. do 2008. godine.⁸⁶

10.3.19. Koprivnički zavičajni projekti digitalizacije

Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* u Koprivnici, u okviru projekta digitalizacije *Hrvatska kulturna baština*, provela je vrlo zanimljiv projekt *Fran Galović Online* koji je započelo 2007. godine. Međutim, Knjižnica nije stala samo na našem velikom pjesniku, nego je nastavila s digitalizacijom, pa tako danas *Koprivnički zavičajni projekt digitalizacije* obuhvaća 31 digitalnu zbirku *Koprivničke kulturne baštine*, 14 knjiga, 471 razglednicu iz 2 zbirke, 9 digitaliziranih novina koprivničkog tiska i digitalizirane brojeve *Glasa Podravine* od 1950. do 2016. Knjižnica je na svojim stranicama učinila dostupnim i digitalna izdanja knjižnice: Zbornik radova *Knjižična usluga za slijepu i slabovidnu: stanje i perspektive*; Katalog izložbe *Tražimo najstariju slikovnicu u Koprivnici*; *Bibliobus za mene znači sreću*; *Koprivnica – slikovnica*; *Spomenar s bakama*; *Kreativna radionica stripa*; *Bakina kuharica*; Radovi učenika Područne škole *Plavšinac* i Katalog usluge *Vrećica iznenađenja*.⁸⁷

⁸⁵ Gradska knjižnica i čitaonica Ozalj. Dostupno na: <http://www.gkc-ivanabelostenca.hr/index.php/gazophylacium> (21. 7. 2017.)

⁸⁶ Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci. Dostupno na: <http://www.knjiznica-krizevci.hr> (21. 7. 2017.)

⁸⁷ Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica. Dostupno na: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=11&n=5> (21. 7. 2017.)

10.3.20. Gradska knjižnica Đurđevac

Gradska knjižnica Đurđevac provela je projekt *Digitalizacije kulturne zavičajne baštine* u sklopu kojega su digitalizirane novine *Podravec* (1991. – 1992.), *Đurđevački vjesnik* (1952. – 1969.) i *Novi Podravec* (1953.).⁸⁸

10.3.21. Metel Ožegović Varaždin

Digitalizirana zavičajna zbirka Gradske knjižnice i čitaonice *Metel Ožegović* u Varaždinu na mrežnim stranicama Knjižnice sadrži knjige, novine, časopise i razglednice. Zbirka je još u nastajanju i potrebno ju je nadopuniti podacima.⁸⁹

10.3.22. Gradska knjižnica i čitaonica Mladen Kerstner

Gradska knjižnica i čitaonica *Mladen Kerstner* u Ludbregu digitalizirala je zbirku starih fotografija, razglednica i brošura pod imenom *Podzemni hodnici Ludbrega* te novine *Ludbreški list* koji je digitaliziran (91 broj) u razdoblju od 1979. do 1989. godine.⁹⁰

10.3.23. Novomarofski vjesnik

Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof započela je 2010. godine s digitalizacijom *Novomarofskog vjesnika*. Dosada je digitalizirano 12 brojeva. Knjižnica je digitalizirala i monografiju *Tajne Grebengrada ili Posljednji grof od Zagorja*.⁹¹

⁸⁸ Gradska knjižnica Đurđevac. Dostupno na: <https://knjiznica-djurdjevac.hr/za-korisnike/digitalna-arhiva/> (21. 7. 2017.)

⁸⁹ Gradske knjižnica i čitaonica *Metel Ožegović* Varaždin. Dostupno na: <http://library.foi.hr/zbirke/varazdin/> (21. 7. 2017.)

⁹⁰ Gradska knjižnica i čitaonica *Mladen Kerstner*. Dostupno na: http://www.knjiznica-ludbreg.hr/zavicajna_zbirka.htm (21. 7. 2017.)

⁹¹ Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof. Dostupno na: <https://www.gknm.hr> (21. 7. 2017.)

10.3.24. SVeVID

Digitalna knjižnica Gradske knjižnice Rijeka nazvana je *SVeVID*. Digitalna je knjižnica nastala u sklopu projekta *AccessIT Plus* uz potporu Europske komisije i programa *Kultura 2007. – 2013.* Digitalizirani sadržaji (knjige, novine, časopisi, razglednice i izložbe) su preuzeti uglavnom iz zavičajne zbirke Knjižnice.⁹²

10.3.25. Sveučilišna knjižnica Rijeka

Sveučilišna knjižnica Rijeka digitalizirala je stare zavičajne novine (1813. – 1918.) iz fonda Knjižnice i ostavštinu Andrije Mohorovičića.⁹³

10.3.26. Gradska knjižnica i čitaonica Pula

Virtualna zavičajna zbirka (ViZZ) projekt je Gradske knjižnice i čitaonice Pula započet 2009. godine. Da se ViZZ neprestano nadopunjuje, dokaz su i tri knjige digitalizirane u 2015.: *Spomen-knjiga proslave 60-godišnjice zastupnika naroda prof. Vjekoslava Spinčića, Manuale di geografia, storia e statistica del Litorale, ossia della contea principesca di Gorizia e Gradisca, della città immediata di Trieste e del Margraviato d'Istria* i *Nozze istriane: dramma lirico in tre atti*.⁹⁴

10.3.27. Sveučilišna knjižnica Pula

Sveučilišna knjižnica Pula je 2006. godine pokrenula projekt *Istarske novine online* (INO). INO je virtualna čitaonica starih novina koje su izlazile u Istri u 2. polovici 19. stoljeća i u 1. polovici 20. stoljeća. Godine 2007. Knjižnica u sklopu projekta INO započinje na svojim mrežnim stranicama predstavljati tjednik *Naša sloga* (1870. – 1915.), a u 2008. ovaj se projekt proširuje trima dnevnim novinama.⁹⁵

⁹² Gradska knjižnica Rijeka. Dostupno na: <https://svevid.locloudhosting.net/o-svevidu> (21. 7. 2017.)

⁹³ Sveučilišna knjižnica Rijeka. Dostupno na: <http://www.svkri.uniri.hr/index.php/zbirke> (21. 7. 2017.)

⁹⁴ Gradska knjižnica i čitaonica Pula. Dostupno na: <http://vizz.gkc-pula.hr/hr/> (21. 7. 2017.)

⁹⁵ Sveučilišna knjižnica Pula. Dostupno na: <http://skpu.unipu.hr/ino/> (21. 7. 2017.)

10.3.28. Gradska knjižnica Poreč

Gradska knjižnica Poreč započinje digitalizaciju svoje građe 2002. godine kada je izrađen CD-ROM likovnih radova *Pozica*. Prve digitalizirane jedinice iz zavičajne građe pojavila su se na mrežnim stranicama Knjižnice 2009. i dostupne su svima.⁹⁶

10.3.29. Krapinski vjesnik

Gradska knjižnica Krapina je uz pomoć Ministarstva kulture i Krapinsko-zagorske županije skenirala 205 brojeva s preko 2500 stranica *Krapinskog vjesnika* (1979. – 1989.) i time započela digitalizaciju najvrednijih dijelova zavičajne zbirke.⁹⁷ Ovo je dobar primjer suradnje državnih i lokalnih vlasti s knjižnicom.

10.3.30. Sisački tjednik

Narodna knjižnica i čitaonica *Vlado Gotovac* Sisak iz svoje je zavičajne zbirke digitalizirala tjednik *Jedinstvo* (1953. – 1992.) koji je 1992. promijenio ime u *Sisački tjednik*, a 1998. u *Novi sisački tjednik*.⁹⁸ Tjedniku nije moguće pristupiti preko mrežnih stranica Knjižnice, već preko Google pretraživača.

10.3.31. Samoborske novine

Digitalna zbirka Gradske knjižnice Samobor sastoji se od *Samoborskih novina* (1950. – 1982.) u digitalnome obliku koje se mogu slobodno pretraživati i pregledavati.⁹⁹

⁹⁶ Gradska knjižnica Poreč. Dostupno na: <http://www.knjiznicaporec.hr/prva.aspx?stranica=7359&pid=3554> (21. 7. 2017.)

⁹⁷ Gradska knjižnica Krapina. Dostupno na: <http://krapina.arhivpro.hr/?sitetext=93> (21. 7. 2017.)

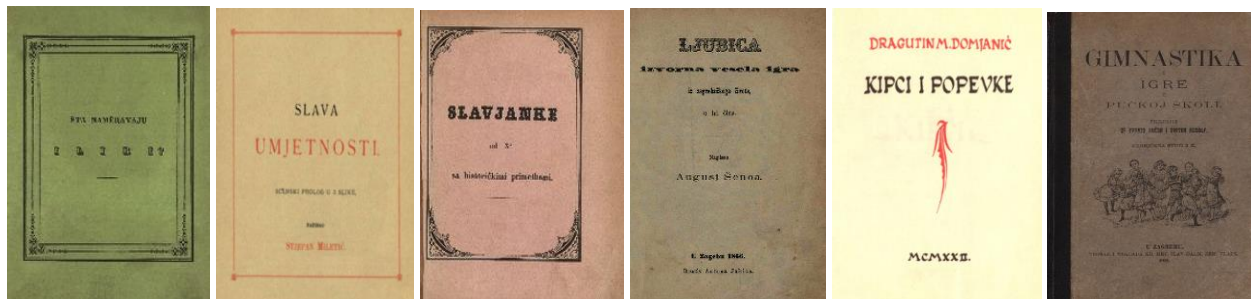
⁹⁸ Narodna knjižnica i čitaonica *Vlado Gotovac* Sisak. Dostupno na: <https://www.nkc-sisak.hr> (21. 7. 2017.)

⁹⁹ Gradska knjižnica Samobor. Dostupno na: <http://www.knjiznica.hr/mods/digitalne-zbirke/?action=detail&id=11> (21. 7. 2017.)

10.3.32. Digitalizirana zagrebačka baština

Na mrežnim stranicama *Knjižnica grada Zagreba* može se pregledati jedna od najboljih i najbogatijih digitalnih zbirki u Hrvatskoj *Digitalizirana zagrebačka baština*. Zagrebačka baština u digitalnom obliku sadrži: 276 dokumenata, 100 jedinica gafičke građe, 2 karte, 95 knjiga, 13 knjiga za djecu i mladež, 21 notni zapis, 1 rukopis, 20 serijskih publikacija, 21 jedinicu sitnog tiska i 3 zvučna zapisa. Projekt je započeo 2008. godine u okviru drugoga projekta *Osvijetlimo dio svoga nasljeđa: Zagreb na pragu modernog doba*, a podržalo ga je i Ministarstvo kulture. Građa digitalizirana u sklopu projekta *Zagreb na pragu modernog doba* sastavni je dio zbirke *Digitalizirana zagrebačka baština*. *Knjižnice grada Zagreba u svojim zbirkama, posebice u zbirkama Zagrabiensia i Rara, čuvaju vrijedne i jedinstvene dokumente i publikacije o prošlosti Zagreba i Hrvatske, koji se samo u prostorima knjižnice posuđuju za čitanje.*¹⁰⁰ Svrha je projekta objavljivati elektronička izdanja originala koji predstavljaju razvoj grada, istaknute pojedince i ustanove, glazbu, književnost, kazališne i ostale kulturne i sportske događaje koji su obilježili život Zagreba te upoznavati čitatelje s pisanim i tiskanim dokumentima te audiovizualnom građom koja svjedoči o svijesti grada i potrebi da se njegovo postojanje prati, bilježi i prezentira. *O odabiru građe za digitalizaciju brinu knjižničari odjela i zbirki u Gradskoj knjižnici, procjenjujući potrebe i interese korisnika te prioritete u zaštiti često posuđivanih primjeraka vrijedne i rijetke građe.*¹⁰¹ Neki od autora koji su zastupljeni u zbirci spadaju među najznačajnije osobe zagrebačke i hrvatske povijesti, poput Ljudevita Gaja, Franje Bučara, Stanka Vraza, Augusta Šenoa, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Dragutina Domjanića, Vjenceslava Novaka, Stjepana Miletića, Bogoslava Šuleka, Ivane Brlić-Mažuranić i drugih.

Slika 3. Digitalizirana zagrebačka baština

¹⁰⁰ Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: <http://kgzdz.arhivpro.hr/?sitetext=387> (21. 7. 2017.)

¹⁰¹ Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: <http://kgzdz.arhivpro.hr/?sitetext=387> (21. 7. 2017.)

10.3.33. Anketna pitanja o autorskom pravu i digitalizaciji u knjižnicama

Svim narodnim i sveučilišnim knjižnicama koje su započele digitalizaciju dijela svoje građe poslan je upit s četiri pitanja o tome kako su rješavali pitanje autorskog prava prije i tijekom digitalizacije, zatim, kako su riješili pitanje autorskoga prava prilikom digitalizacije lokalnih tiskovina te su zamoljeni da opišu neki zanimljiv slučaj rješavanja autorskoga prava.

Tablica 1. *Anketna pitanja o autorskom pravu i digitalizaciji građe*

1. Kako ste rješavali pitanje autorskoga prava prije digitalizacije građe?
<p><u>Gradska knjižnica Marko Marulić Split:</u></p> <p>Kod samog odabira građe procjenjujemo kakvo je stanje autorskih prava pojedinih jedinica građe i je li rješavanje autorskog prava moguće i isplativo. GKMM Split je do sada uglavnom digitalizirala nezaštićena djela – ona za koja su istekla autorska prava. Znamo da smo time jako suzili izbor građe za digitalizaciju i da će cijelo jedno razdoblje ostati nesačuvano, ali ponekad jednostavno ne možemo ulaziti u rizike i izlagati se tužbama.</p>
<p><u>Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof:</u></p> <p>Tražanjem dopuštenja nositelja autorskih prava.</p>
<p><u>Sveučilišna knjižnica Rijeka:</u></p> <p>Knjižnica potpisuje Ugovore s autorom u slučaju kad se radi o djelima vlastite naklade.</p>
<p><u>Knjižnica i čitaonica Fran Galović Koprivnica:</u></p> <p>Dobili smo dopuštenje vlasnika autorskog prava tamo gdje je to bilo potrebno.</p>
<p><u>Gradska knjižnica Franjo Marković Križevci:</u></p> <p>Dogovorili smo se da ćemo digitalizirati samo građu koja nije zaštićena autorskim pravima.</p>
<p><u>Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci:</u></p> <p>Konzultirali smo sve potencijalne autore kako bi provjerili u kojoj su mjeri spremni dati odobrenje za digitalizaciju. Na temelju dogovora smo pisali projekt za sastavljanje financijske konstrukcije, kojim smo predvidjeli broj naslova i broj kartica za digitalizaciju.</p>
2. Jeste li imali potrebu za rješavanjem autorskoga prava tijekom digitalizacije?

Gradska knjižnica Marko Marulić Split:

Prije početka digitalizacije određenog djela pokušamo u potpunosti razjasniti je li djelo zaštićeno autorskim pravom ili ne, te jesmo li u mogućnosti riješiti autorska prava, pa do sada nismo imali slučaj da smo u proces digitalizacije ušli, a da nismo znali status djela.

Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof:

Nositelji autorskih prava bili su upoznati tijekom digitalizacije o samom postupku i svrsi.

Sveučilišna knjižnica Rijeka:

Digitalizirali smo samo stariju i to baštinsku građu ili vlastita izdanja koja su zaštićena Ugovorima s autorom.

Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica:

Nositelji autorskog prava pratili su realizaciju, postupke i svrhu digitalizacije.

Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci: /

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci:

Konzultirali smo se s nekoliko pravника uz čiju smo pomoć sročili izjavu kojom nam se daje odobrenje za digitalizaciju te autorska prava na digitalnu inačicu naslova, a izjavu su nam autori ili nositelji autorskih prava potpisali.

3. Kako ste riješili problem digitalizacije lokalnih listova?

Gradska knjižnica Marko Marulić Split:

GKMM trenutno ima 5 naslova periodike u svojoj digitalnoj zbirci. Većina je s kraja 19. i početka 20. stoljeća i kao takvi su van autorskog prava. Osim toga, članci su najčešće nepotpisani, a uz fotografije i crteže nije naveden autor, a i vlasnik novina nije poznat da bi mogli utvrditi godinu njegove smrti. Lokalne novine digitalizirane u našoj zbirci izlazile su kratkotrajno i nisu cjelovite. Zbog dugotrajne provjere i pripreme za digitalizaciju i imamo toliko malo lokalnih listova.

Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof:

Tražanjem dopuštenja nasljednika izdavača.

Sveučilišna knjižnica Rijeka:

Nakladnik ga objavljuje u digitaliziranom obliku na svojoj web stranici.

Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica:

Dobili smo dopuštenje vlasnika autorskog prava tamo gdje je to bilo potrebno.

Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci:

Digitalizaciju smo radili na tri načina.

1. Digitalizacija hemeroteke 1975. – 1980. g. (digitalizacija u tiff i jpg formatu, spremanje na cd rom u svrhu pregledavanja. Vanjski suradnik.)
2. Digitalizacija hemeroteke od 2000. g. nadalje (digitalizacija u tiff i jpg formatu, pretvorba u tekst (ocr), objava u web formatu s mogućnošću pretraživanja. Rađeno u Knjižnici. Godine 2016. digitalizaciju smo prekinuli zbog nedostatka sredstava i ljudi.)
3. Digitalizacija časopisa i starih knjiga u suradnji sa tvrtkom za informatiku Point d.o.o. iz Varaždina (<https://library.foi.hr>) i u suradnji s regionalnim knjižnicama. Neke časopise su digitalizirali u Pointu, a neki su digitalizirali u pojedinim knjižnicama posredstvom softwera za knjižnice Metel koji omogućuje i digitalizaciju.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci:

S izdavačem lokalnih novina koji su vlasnici svega što je objavljeno u lokalnom listu smo potpisali sporazum kojim nam se daje odobrenje i vlasništvo nad digitaliziranom inačicom lokalnih novina. Sporazum je koncipiran na način da on vrijedi trajno, odnosno do opoziva pa se sporazum ne mora obnavljati svake godine. Treba naglasiti da se novine digitaliziraju retroaktivno, odnosno početkom godine se digitaliziraju svi brojevi iz prethodne godine.

4. Izdvojite neki zanimljiv slučaj rješavanja autorskih prava.

Gradska knjižnica Marko Marulić Split:

U Digitalnoj zbirci GKMM nekoliko je djela koja su digitalizirana dozvolom samog autora ili nasljednika nositelja autorskog prava. U našoj smo praksi imali slučaj s digitaliziranjem djela Ive Tijardovića (1976.) gdje smo kontaktirali sina autora od kojeg smo dobili suglasnost za digitalizaciju djela I. Tijardovića.

Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof:

Nositelji autorskih prava većinom su s ponosom dali digitalizirati građu, osobito onu koja je

služila za očuvanje zavičajnosti.

Sveučilišna knjižnica Rijeka: /

Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica:

Ukoliko nismo dobili dopuštenje za digitalizaciju nekih naslova lokalnog tiska, zato što im vlasnici više ne postoje kao registrirani pravni subjekti, na portalu smo u rubriku o uvjetima i načinama korištenja digitalizirane građe naveli da je svrha digitalizacije neprofitna te da nam se jave svi oni koji smatraju da su im povrijeđena autorska prava.

Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci:

U Knjižnici se nismo susretali s tim problemom jer smo digitalizirali samo knjige i časopise koje nisu obuhvaćene pravima.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci:

Prilikom rješavanja autorskih prava s pojedincima i ustanovama smo u izjavu unijeli i dosta naslova koje nismo digitalizirali, koji zasada nisu u planu digitalizacije, ali smo na ovaj način stekli prava na digitalizaciju naslova u bližoj ili daljnjoj budućnosti pa za iste nećemo morati kontaktirati nositelje autorskog prava. Ovaj način se pokazao korisnim jer u slučaju smrti pojedinih autora, autorska prava se prenose na nasljednike što nam komplicira stvar jer može postojati više nositelja autorskog prava, može se dogoditi da su nam nedostupni, da ih ne možemo pronaći ili čak nisu zainteresirani za digitalizaciju što otežava ili onemogućuje digitalizaciju.

Kao što je vidljivo iz provedene ankete, odaziv je bio solidan, tj. šest je knjižnica odgovorilo na upite o autorskom pravu i digitalizaciji u njihovim ustanovama. Ostale su knjižnice telefonski kontaktirane, a samo su dvije dale djelomične odgovore na iste upite kao u anketi. Ravnatelj Gradske knjižnice Krapina istaknuo je kako se digitalizacija lokalnog lista odvijala prije deset godina kada on nije bio ravnatelj pa nije upućen u detalje rješavanja autorskoga prava. Također je istaknuo da je to pitanje rješavala tvrtka zadužena za digitalizaciju. Djelatnica Narodne knjižnice i čitaonice *Vlado Gotovac* Sisak kazala je da digitalizirani lokalni list još uvijek nije dostupan na mrežnim stranicama i da se čuva na tvrdom disku jer postoje neke zapreke koje to sprečavaju.

Analizirajući digitalizaciju u hrvatskim narodnim i sveučilišnim knjižnicama, vidljiv je pomak na tom području jer se velik broj knjižnica uključio u procese digitalizacije građe iz vlastitih fondova. Također je vidljivo da svaka knjižnica digitalizira u skladu sa svojim mogućnostima, koje ovise o potpori nadležnog Ministarstva i lokalne samouprave. Tako su one knjižnice u velikim gradovima, poput Zagreba i Rijeke digitalizirale najviše građe, dok su knjižnice u manjim gradovima uglavnom pokrenule digitalizaciju lokalnih tiskovina važnih za domaći kraj ili zavičaj. Što se tiče autorskih prava, u najvećoj se mjeri digitaliziraju djela kojima je isteklo autorsko pravo, npr. djela starih hrvatskih autora kao što su: Marko Marulić, Petar Zoranić, Ivana Brlić-Mažuranić, Ljudevit Gaj i drugi. Od djela zaštićenih autorskim pravom najviše se digitaliziraju lokalni listovi, a iz podataka koje sam uspio dobiti od samih knjižnica tijekom istraživanja, nositelji autorskih prava u najvećoj mjeri voljni su dopustiti knjižnicama da digitaliziraju lokalne listove. Neke su knjižnice u dogovoru sa samim autorom digitalizirale njegova zaštićena djela, poput Gradska knjižnice Zadar koja je u dogovoru s Ljubom Stipišićem Delmatom digitalizirala njegova djela, ili pak u dogovoru s nasljednicima autorskog prava, kao što je primjerice splitska Knjižnica uz dopuštenje autorova sina digitalizirala djela Ive Tijardovića.

Dakle, iz odgovora na anketu možemo zaključiti da su knjižnice dobile dopuštenje vlasnika autorskoga prava za digitalizaciju autorskih djela i lokalnih tiskovina tamo gdje je to bilo potrebno, da je proces digitalizacije tekao bez problema i da su nositelji autorskoga prava obavještavani o samim postupcima i svrhi. Od zanimljivih slučajeva digitalizacije posebno se ističe koprivnički u kojem je Knjižnica preuzela odgovornost da digitalizira u nekomercijalne svrhe neke naslove lokalnih tiskovina kojima nisu u registrima pronašli vlasnike autorskoga prava.

11. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji

Digitalni akademski arhivi i repozitoriji (Dabar) uspostavljeni su u kolovozu 2015. godine suradnjom partnerskih ustanova: Institut Ruđer Bošković (IRB), Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet (FFZG), Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet (MEF), Sveučilište u Zagrebu i Sveučilišni računski centar (Srce). Srce osigurava računalno-komunikacijsku i programsku infrastrukturu potrebnu za funkcioniranje Dabra te osigurava resurse potrebne za održavanje spomenute infrastrukture. Drugi su aktivni sudionici ovoga projekta: Akademija dramskih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Knjižnica Fakulteta strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilište u Zadru.

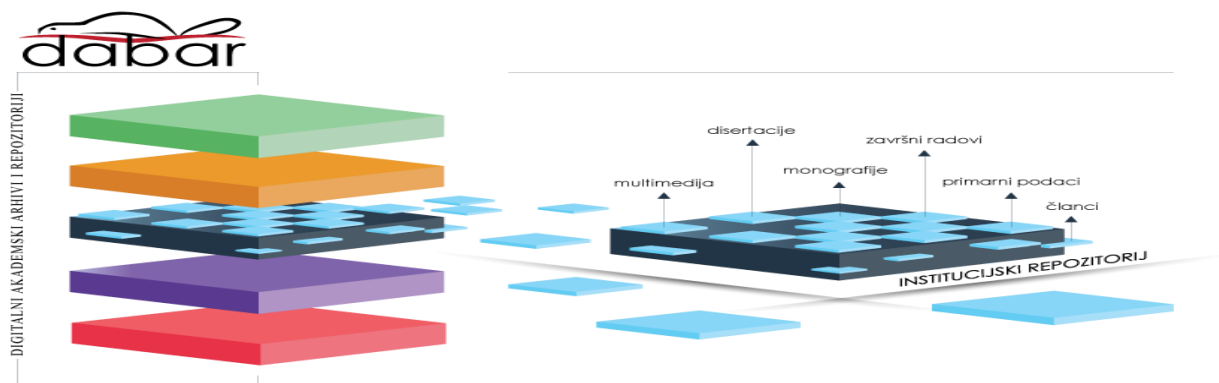
Dabar je *ključna komponenta podatkovnog sloja nacionalne e-infrastrukture Republike Hrvatske koja ustanovama i drugim dionicima iz sustava znanosti i visokog obrazovanja rješava tehnološke preduvjete potrebne za sustavnu brigu o svojoj digitalnoj imovini – različitim digitalnim sadržajima i objektima koji su nastali kao rezultat djelovanja institucije i njezinih zaposlenika.*¹⁰² Prvi repozitorij u Dabru uspostavljen je 21. 8. 2015., a radi se o *Nacionalnom repozitoriju završnih i diplomskih radova (ZIR)*. Dabar danas sadrži 115 repozitorija i 39 937 objekata, odnosno 18 797 (47.1%) diplomskih radova, 17 087 (42.8) završnih radova, 1268 (3.1%) specijalističkih diplomskih stručnih radova, 958 disertacija, 400 priloga, 351 završni specijalistički rad, 315 stručnih pregledanih radova, 277 izvornih znanstvenih radova, 104 stručna rada, 96 znanstvenih radova s prethodnim kratkim priopćenjem, 91 znanstveni pregledani rad, 67 prikaza, pregleda i osvrti i 54 ostala stručna rada.

Pregledavati se može Nacionalni repozitorij, ali zasebno i svaki od 115 repozitorija sveučilišta, fakulteta, veleučilišta, učilišta i instituta. Pregledavanje objekata moguće je prema: autoru, ključnoj riječi, godini, znanstvenom području, visokom učilištu (u repozitorijima visokih učilišta organizacijskoj jedinici), voditelju/mentoru, članu povjerenstva, jeziku i vrsti rada.

¹⁰² Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/dabar> (22. 7. 2017.)

Omogućeno je i napredno pretraživanje upotrebom operatora za pretraživanje i drugih interpunkcijskih znakova.

Slika 4. Dabar

11.1. Autorsko pravo

S obzirom da je u početku bilo problema s autorskim pravima u Dabru, osnovana je Radna skupina o autorskom pravu o korištenju *Creative Commons* licencija i ostalih uvjeta korištenja dokumenata u repozitorijima u Dabru. Naime, u početnoj fazi razvoja sustava urednici su odabrali CC BY, jednu od *Creative Commons* licencija, za sve radove koje su pohranjivali. Problem je nastao jer su samo autori mogli dodijeliti CC licenciju, a ne urednici. Nakon toga se pristupilo izmjenama sučelja za pohranu. *Za radove u zatvorenom pristupu i radove dostupne unutar ustanove nije moguće dodijeliti CC licenciju (jer su one nespojive s takvim ograničenjima u pristupu), i stoga će se svim takvim radovima kojima je u proteklom periodu dodijeljena CC licencija, ta oznaka ukloniti i zamijeniti oznakom zaštićeno autorskim pravom, u svim repozitorijima. I većini radova koji su u otvorenom pristupu nije trebala biti dodijeljena oznaka CC licencije, jer većina urednika i njihovih ustanova nema pravo dodjeljivanja takvih*

licencija.¹⁰³ Važno je naglasiti da smjernice Radne skupine nisu obvezujuće jer krajnju odluku donosi ustanova – vlasnik repozitorija, ali se preporučuju kada god za to postoji osnova.

Dakle, prema preporuci Radne skupine *Creative Commons* licencije radovima smiju dodjeljivati:

a) Sami studenti u repozitorijima u kojima je omogućeno samoarhiviranje (i student sam na sučelju odabire uvjete korištenja). Za završne, diplomske i specijalističke radove te disertacije i znanstvene magistarske radove mogući uvjeti korištenja su:

- Zaštićeno autorskim pravom.
- Imenovanje 3.0 (CC BY 3.0)
- Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 3.0 (CC BY-SA 3.0)
- Imenovanje-Bez prerada 3.0 (CC BY-ND 3.0)
- Imenovanje-Nekomercijalno 3.0 (CC BY-NC 3.0)
- Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0 (CC BY-NC-SA 3.0)
- Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0)
- Imenovanje 4.0 međunarodna (CC BY 4.0)
- Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna (CC BY-SA 4.0)
- Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna (CC BY-ND 4.0) -
- Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna (CC BY-NC 4.0)
- Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna (CC BY-NC-SA 4.0)
- Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna (CC BY-NC-ND 4.0)
- Javno dobro. Autorsko pravo je isteklo. (samo za disertacije).

Kod samoarhiviranja ponuđene su samo 4.0, ne i 3.0 verzije *Creative Commons* licencija.

b) Urednici, ako imaju izjavu studenta na kojoj je student odobrio pohranu, javnu objavu i sam odabrao *Creative Commons* licenciju.

c) Urednici, ako je autor-student prenio isključivo pravo iskorištavanja i pravo daljeg osnivanja prava iskorištavanja putem CC licencije na ustanovu (npr. putem ugovora o studiranju),

¹⁰³ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. Dostupno na: https://dabar.srce.hr/sites/default/files/preporuka_o_koristenju_creative_commons_licencija_i_ostalih_uvjeta_koristenja_dokumenata_u_repozitorijima_u_dabru.pdf (22. 7. 2017.)

koja onda može na rad staviti CC licenciju.¹⁰⁴

Nema previše repozitorija koji zadovoljavaju navedene uvjete i oni će zadržati dosadašnje oznake koje su im dodijeljene, a ostalim će se repozitorijima, kao i svim radovima u otvorenom pristupu, ukloniti oznake CC licencija i dodijeliti oznaka Zaštićeno autorskim pravom. *Zaštićeno autorskim pravom znači da rad može biti besplatno javno dostupan, ali autor mora dati dopuštenje za bilo koji oblik korištenja osim onih dopuštenih zakonom.*¹⁰⁵ Radove u otvorenom pristupu korisnici će i dalje moći koristiti u nekomercijalne svrhe, u okvirima koje propisuje ZAPSP, npr. citiranje, ispisivanje, reproduciranje za vlastito korištenje, ali ih neće moći distribuirati, prerađivati, koristiti u komercijalne svrhe, što su dopuštale CC licencije.

¹⁰⁴ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. Dostupno na:

https://dabar.srce.hr/sites/default/files/preporuka_o_koristenju_creative_commons_licencija_i_ostalih_uvjeta_koristenja_dokumenata_u_repozitorijima_u_dabru.pdf (22. 7. 2017.)

¹⁰⁵ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. Dostupno na:

https://dabar.srce.hr/sites/default/files/preporuka_o_koristenju_creative_commons_licencija_i_ostalih_uvjeta_koristenja_dokumenata_u_repozitorijima_u_dabru.pdf (22. 7. 2017.)

12. Digitalizacija baštine u NSK i autorska prava

S izgradnjom globalne informacijske infrastrukture dolazi do globalizacije informacijskih sustava. Umreženo društvo u kojemu živimo zahtijeva brzu dostupnost građe preko mreže. Arhivi, knjižnice i muzeji, kao ustanove od društvene važnosti, našli su se u značajnim promjenama jer su i oni morali dio svoje građe prilagoditi globalnoj interaktivnoj komunikaciji, odnosno što veći dio svoga fonda digitalizirati.

Osim potrebe za praćenjem razvoja tehnologije, digitalizacija se provodi radi zaštite izvornika, povećanja dostupnosti građe, mogućnosti korištenja građe, upotpunjavanja postojećeg fonda te stvaranja nove ponude za korisnike. Građa određena za digitalizaciju može biti tekstualna, slikovna, zvučna, video ili trodimenzionalna. Vrsta građe, njezine fizičke dimenzije i osjetljivost, uvjetuju odabir opreme i postupke digitalizacije. Najvećim se dijelom digitalizira slobodna građa, nastala prije 20. st., dok bi zaštićena građa 20. st. mogla ostati *crnom rupom* europskoga kulturnog nasljeđa. Iako, Europska Unija potiče digitalizaciju baštine te je osmislila *Digitalni plan za Europu, A digital agenda for Europe. Jedini način da se baštinska građa brzo digitalizira jest primjena opsežne (masovne) digitalizacije, koja je danas tehnički već moguća, ali njezinu primjenu, bar što se tiče zaštićenih autorskih djela 20. stoljeća, otežava sadašnji režim autorskih prava. To znači da knjižnice još uvijek biraju građu koju će digitalizirati, a kriteriji za odabir građe nisu jednoznačno utvrđeni i ovise o odluci knjižnice.*¹⁰⁶

Kriteriji odabira građe u NSK vrše se prema procjeni vrijednosti građe, a vrijednost građe procjenjuje se prema njezinom intelektualnom sadržaju, povijesnoj i materijalnoj vrijednosti. Kriteriji Knjižnice su takvi da omogućuju digitaliziranje bilo koje građe koju Knjižnica odabere:

1. jedinice koje svojim povijesnim, umjetničkim ili intelektualnim sadržajem predstavljaju kulturno dobro
2. jedinice koje se identificiraju s Knjižnicom
3. jedinice koje se ne mogu koristiti radi visokog stupnja oštećenja, lošeg stanja ili restauracije

¹⁰⁶ Horvat, A. Knjižnice pred odlukom – vrednovanje ili sustavna digitalizacija. // 11. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, Zagreb, 9. prosinca 2011. : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. str. 32.

4. građa koja će dugoročno biti zanimljiva korisnicima
5. jedinice koje se često koriste
6. jedinice koje se nedovoljno koriste uslijed neinformiranosti korisnika o njihovom postojanju u fondu Knjižnice
7. novonabavljene jedinice o kojima se javnost želi izvijestiti.

Digitalizaciju građe Knjižnica započinje 2001. godine *Pilot-projektom digitalizacije građe* iz fonda Knjižnice. Mrežna stranica *Digitalizirana baština* dostupna je od 2005. godine. Građa se povezuje, kad god je to moguće, s drugim djelima istog autora, određenom temom ili razdobljem, ali i s građom ili relevantnim izvorima informacija dostupnim putem interneta. Katalogizira se u formatu MARC21 i dostupna je u katalogu knjižnice. Cilj projekta prema NSK stranicama je povećati pristup i korištenje fonda Knjižnice, radi dostupnosti građe na daljinu, obrazovanja, istraživanja odnosno demokratizacije pristupa građi. Dostupne su 853 digitalizirane jedinice; 4255 stranica knjiga i nota, 501 crtež i grafika, 166 plakata, 9 fotografija, 6 razglednica, 2 ex librisa, 2 nacrti, 105 zemljopisnih karata i planova i 2 zvučna zapisa. Digitalne preslike građe čine djela odabrana iz zbirke građe posebne vrste: *Zbirke rukopisa i starih knjiga*, *Grafičke zbirke*, *Zbirke zemljopisnih karata i atlasa* i *Zbirke muzikalija i audiomaterijala*. Analizirajući podatak o 853 digitalizirane jedinice, možemo to smatrati solidnim rezultatom. Već smo spomenuli da masovnu digitalizaciju koči sadašnji režim autorskih prava, možda u nekim razvijenim zemljama, ali u Hrvatskoj, zasigurno, to nije glavni problem, jer u nedostatku financija i kulturne osjetljivosti, malo smo toga digitalizirali od naše preboga baštine.

13. Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (DiZbi) utemeljena je 2009. godine. Akademijina knjižnica prvi je korak napravila kada je na mrežnim stranicama objavila časopis *Rad*. Vitković piše da je na početku ustanova svoj repozitorij punila svojom digitaliziranom građom tri Akademijine jedinice: *Arhiv za likovne umjetnosti*, *Odsjek za povijest hrvatske glazbe* i *Odsjek za povijest hrvatskog kazališta*. Njima se pridružuje i Knjižnica HAZU, kao začetnik ideje i glavni provoditelj projekta, s građom koju je preselila u jedinstveni repozitorij sa svog portala Digitalna zbirka Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dio ostalih Akademijinih jedinica, osobito onih koje su trenutno u fazi digitalizacije svoje građe ili pak one koje to tek planiraju, u doglednoj budućnosti priključit će se projektu i tako obogatiti vrijednu zbirku.¹⁰⁷ Repozitorij HAZU-a tijekom godina postupno je nastajao i trenutno uključuje građu u sljedećim izvornim formatima: knjige, časopisi, kazališne cedulje, rukopisi, mikrofilmovi, note, fotografije, sadreni odljevi, medalje i plakete, umjetničke slike, arhitektonski nacrti i modeli, video.¹⁰⁸ Portal sadrži digitaliziranu građu 14 Akademijinih istraživačkih i muzejsko-galerijskih jedinica te Akademijine Knjižnice. Pohranjeno je 287. 52 GB građe, od čega 29 164 zapisa, 16 536 koncepata, 634 093 metapodataka, 792 244 dijelova, 36 347 datoteka, a 24 003 jedinice dostupne su u Europeani (digitalnoj platformi Europske Unije u kojoj se može pretraživati dva milijuna digitalnih objekata različitih digitalnih knjižnica). Digitalizirane jedinice prikazane su putem ArhivX platforme koja omogućava unos metapodataka kroz višerazinski opis jedinica građe te korištenje normativnih datoteka osobnih imena, korporativnih naziva, predmetnih odrednica, zemljopisnih pojmova i jezika. U okviru spomenute platforme razvijene su i brojne dodatne funkcije kao što su pregledavanje knjiga uz interaktivno kazalo, pretraživanje pojmova, dodavanje oznaka, te preuzimanje građe u PDF formatu s ugrađenim vodenim žigom.

Digitalna zbirka HAZU-a na mrežnim stranicama nudi sljedeće zbirke: *Kazališne cedulje* (8628 povezanih zapisa), *RAD* (3989 povezanih zapisa), *Ljetopis* (3699 povezanih zapisa), *Zbornik za narodni život i običaje* (948 povezanih zapisa), *Književna ostavština A. G. Matoša* (871 povezani zapis), *Starine* (527 povezanih zapisa), *Građa za povijest književnosti hrvatske*

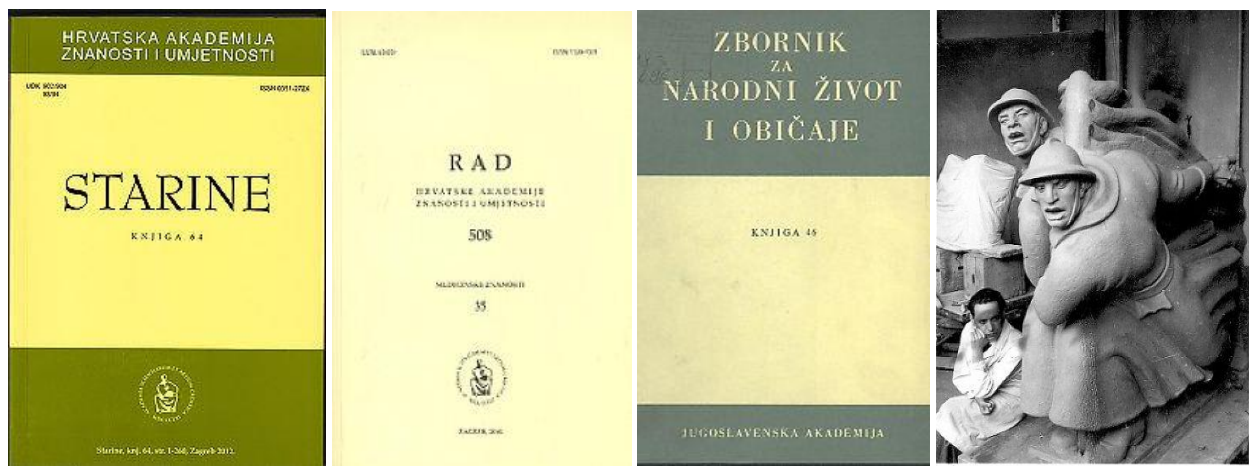
¹⁰⁷ Vitković, Z. Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2013.). Str. 125.

¹⁰⁸ Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr> (13. 8. 2017.)

(521 povezani zapis), *Zbirka kataloga izložaba* (420 povezanih zapisa), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* (362 povezana zapisa), *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (351 povezani zapis), *Građa o orguljama – graditelji* (307 povezanih zapisa), *Spomenica preminulim akademikima* (254 povezana zapisa), *Fototeka arhiva za likovne umjetnosti* (211 povezanih zapisa) i *Zbirka hrvatskog kiparstva od XIX do XXI st.* (206 povezanih zapisa).

Kako bi se prikazalo detalje osobito vrijednih digitaliziranih objekata, poput stare knjige i umjetničkih predmeta, koristi se masterView, koncept obrade, prijenosa i prikaza digitaliziranih sadržaja visoke rezolucije. Osim pohrane dokumenata, repozitorij nudi i mogućnost stvaranja osobnih virtualnih fondova, što može poslužiti u radu članovima i istraživačima Akademije, koji mogu na jednom mjestu okupiti vlastitu znanstvenu produkciju. Osim toga, digitaliziranu kulturno-povijesnu baštinu javnosti je moguće prezentirati i putem virtualnih izložbi. DiZbi nudi i mogućnost sustavnog prihvata građe za izdavačku djelatnost HAZU-a, što je prvi korak u razvoju e-knjižarstva i e-izdavaštva.

Slika 5. Digitalna zbirka HAZU-a

14. Elektronička građa u knjižnicama riječkih osnovnih škola

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske iz 2013. godine u Hrvatskoj ukupno je radila 1781 knjižnica, od čega 853 otpada na osnovnoškolske te 349 na srednjoškolske knjižnice¹⁰⁹. S obzirom na velik broj školskih knjižnica odlučio sam napraviti analizu dostupnosti građe u digitalnome obliku ili postojanja poveznica na takvu građu. Za uzorak sam odabrao knjižnice riječkih osnovnih škola, a analiza može poslužiti kao okvirni pokazatelj stanja dostupnosti građe u digitalnom obliku u svim školskim knjižnicama.

Dakle, u ovom poglavlju istražiti ću koliko su dostupne *eLektire* i općenito elektronička građa na stranicama svih riječkih osnovnih škola. Također ću istražiti imaju li riječke osnovne škole poveznice na elektroničku građu. Sve je više besplatne elektroničke građe na internetu, a glavni besplatni izvor našim školama je projekt *eLektire*. Što se tiče ovoga projekta, najveći problem u digitaliziranju svih planiranih lektira su ugovorne obveze pojedinih autora koje usporavaju Projekt, ali i neopremljenost škola za pristup takvom sadržaju. Vjerojatno će proći još nekoliko godina dok sve lektire ne budu dostupne online, no i ovo je već popriličan napredak jer je dostupno 300 od ukupno planiranih 1000 djela.

Istraživanjem su obuhvaćene sve riječke osnovne škole, dakle 27 škola, osim Osnovne škole za balet i suvremeni ples koja djeluje u sklopu OŠ *Vežica*.

Tablica 2. Elektronička građa u knjižnicama riječkih osnovnih škola

OŠ u Rijeci – Dostupnost elektroničke građe (lektira) na mrežnim stranicama škola (DA/NE)						
OŠ-SE <i>Belvedere</i>	OŠ <i>Brajda</i>	OŠ <i>Centar</i>	OŠ-SE <i>Dolac</i>	OŠ <i>Eugen</i> <i>Kumičić</i>	OŠ <i>Fran</i> <i>Franković</i>	OŠ-SE <i>Gelsi</i>
NE	NE	DA – 16; poveznica na <i>eLektire</i>	NE	NE	NE	NE

¹⁰⁹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Zagreb, 2015. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-03-01_01_2014.htm (19. 7. 2017.)

OŠ Gornja Vežica	OŠ Ivana Zajca	OŠ Kantrida	OŠ Kozala	OŠ Nikola Tesla	OŠ Pećine	OŠ Pehlin
NE	NE	NE	NE	NE	NE; Prva dječja knjižnica za djecu oštećena vida	NE
OŠ Podmurvice	OŠ-SE San Nicolo	OŠ Srdoči	OŠ Škurinje	OŠ Trsat	OŠ Turnić	OŠ Vežica
NE; poveznica na <i>eKnjižnicu</i>	NE	NE; poveznice na <i>eLektire</i> i <i>Baltazar</i>	; poveznica na <i>eKnjižnicu</i>	NE; poveznice na <i>eLektire</i> , <i>eKnjižnicu</i> , <i>eduKnjižaru</i> , Gradsku i Sveučilišnu knjižnicu Rijeka	NE; poveznice na <i>eLektire</i> , <i>eKnjižnicu</i> , <i>eČasopise</i> , kazališta i muzeje u Rijeci	DA: 17 (13 pdf, 4 doc); poveznica na <i>eLektire</i>
OŠ Vladimir Gortan	OŠ Zamet	Osnovna glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova	Katolička osnovna škola Josip Pavlišić	Osnovna waldorfska škola	Osnovna glazbena škola Aleksandra Jug-Matić	
NE	NE	NE	NE	NE	NE	

Napomena: Podaci su preuzeti s web stranica navedenih osnovnih škola u Rijeci (7. 6. 2017.)

Provedena analiza pokazuje loše rezultate i poražavajuću situaciju u navedenim osnovnim školama i njihovim knjižnicama. Prije početka istraživanja očekivanja su bila da će sve škole imati poveznice na *eLektire* i/ili neke druge stranice koje su povezane s knjižnicama i građom u digitalnom obliku. Međutim, ispostavilo se da 19 škola nema nikakve elektroničke građe, kao ni poveznice na *eLektire*, druge portale ili pak na gradske i sveučilišne knjižnice. Poveznicu na

eLektire ima 5 škola: OŠ *Centar*, OŠ *Srdoči*, OŠ *Trsat*, OŠ *Turnić* i OŠ *Vežica*. Osim poveznice na *eLektire*, knjižnice četiriju škola imaju i druge vrijedne poveznice: OŠ *Srdoči* ima poveznicu na portal *Baltazar* (sadrži cjelokupni pedagoško obrazovni program *Zagreb filma*), OŠ *Škurinje* na *eKnjižnicu*, OŠ *Trsat* na *eKnjižnicu*, *eduKnjižaru*, Gradsku i Sveučilišnu knjižnicu Rijeka, OŠ *Turnić* na *eKnjižnicu*, *eČasopise* i sva riječka kazališta i muzeje. Samo dvije knjižnice imaju elektroničku građu na svojim stranicama: OŠ *Centar* i OŠ *Vežica*. Valja pohvaliti projekt u OŠ *Pećine* koje imaju Prvu dječju knjižnicu za djecu oštećena vida, iako nemaju elektroničku građu i poveznice na dosada navedene mrežne stranice. Od svih škola, izdvajaju se OŠ *Centar* i OŠ *Vežica* kao jedine koje nude usluge elektroničke građe na svojim stranicama te OŠ *Trsat* i OŠ *Turnić* koje imaju više poveznica na sadržaje povezane s knjižnicama i drugim kulturnim ustanovama. Za ostale knjižnice koje imaju poneku poveznicu čini se da je ta poveznica više rezultat slučajnosti nego nekog planskog rada.

Ako ove podatke pretvorimo u postotke, onda ćemo dobiti jasniju sliku stanja u riječkim osnovnim školama. Elektroničku građu na svojim stranicama ima 7 posto knjižnica. Situacija je nešto bolja, ali daleko od zadovoljavajuće, što se tiče poveznice na *eLektire*, a tu poveznicu ima 18 posto škola. Kada u ovu analizu uključimo sve navedene poveznice i projekte koje imaju riječke škole, onda dolazimo do rezultata od 30 posto. Iz svega dosada prikazanoga, samo je 15 posto knjižnica i njihovih knjižničara imalo plan u vezi elektroničke građe i povezivanja na nju.

Smatram da se teško mogu pronaći opravdanja za nepostojanje *eLektire* i gore navedenih poveznica jer osnovnoškolcima ništa ne znače ti projekti ako ih knjižničari ne upute na njih. Knjižničari su ti koji ih trebaju informirati i uputiti na te stranice, a njima je najlakše ako do tih sadržaja mogu doći sa stranica svoje škole i knjižnice. Također nas iskustvo uči da u školskim knjižnicama nerijetko nedostaje primjerak određene lektire za sve učenike razrednih odjela pa bi knjižničari uz mali trud, preko *eLektire*, mogli osigurati da svi čitaju u isto vrijeme. Osim toga, tu su i učenici koji su zbog bolesti ili nekih drugih razloga spriječeni pohađati nastavu u školi i kojima bi lektire u elektroničkom obliku mogle biti dostupne, bez obzira gdje se nalaze.

14. Zaključak

Dio o autorstvu, prvenstveno je trebao zadovoljiti kroatistički dio studija, ali isto tako poslužiti kao uvod u tematiku i bolje razumijevanje razvoja autorskoga prava tijekom povijesti. Dalje u radu detaljno su prikazane direktive Europske Unije i manje detaljno hrvatski *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. Naime, poznavanje direktiva i hrvatskoga Zakona važno je svima onima koji u svojim ustanovama dolaze u doticaj s autorskim djelima, a posebno kada se radi o digitaliziranim djelima ili onima nastalima u digitalnome obliku. Također je cilj rada bio uputiti na knjige, zakone i mrežne stranice na kojima se detaljnije može pročitati o problematici autorskoga prava i digitalizacije.

U dijelu rada o digitalizaciji dan je kratak pregled o načinima digitalizacije te se nije duboko zahvatila tematika jer taj tehnički dio može biti tema nekoga drugog rada. Cilj je bio povezati digitalizaciju sa zakonima i onime što knjižničar smije, a što ne smije raditi kada je u pitanju digitalna građa i autorsko pravo.

U završnim poglavljima govorilo se o konkretnim projektima digitalizacije u hrvatskim ustanovama, uglavnom u knjižnicama. Obuhvaćene su narodne, sveučilišne i školske knjižnice te digitalni repozitoriji. Rezultati analize i ankete pokazuju da narodne knjižnice ponajviše digitaliziraju staru građu iz zavičajnih zbirki kojima su istekla autorska prava. Najviše su građe digitalizirale velike knjižnice poput onih u Zagrebu i Splitu, ali vidjeli smo da se sve veći broj knjižnica diljem Hrvatske uključio u projekt, makar i s nekoliko stotina stranica digitalizirane građe, prvenstveno povezane s lokalnom zajednicom i prostorom. Da je digitalizacija građe važna, pokazuju i podaci koje je objavila Narodna knjižnica *Petar Preradović* u Bjelovaru o 53% više posjeta svojim mrežnim stranicama i 30% više članova.

Kada govorimo o građi nastaloj u digitalnome obliku i koja može biti zaštićena autorskim pravima, onda je to uglavnom građa koja se nalazi u Digitalnim akademskim arhivima i repozitorijima (diplomski, doktorski i drugi stručni radovi). Vidjeli smo da u ovakvim slučajevima može doći do problema s autorskim pravom, ali isto tako da se takvi problemi mogu

riješiti uz kvalitetne zakonski propise i/ili osnivanjem radnih skupina koje će raditi na rješavanju istih.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu digitalizirala je najveći broj građe te sudjeluje i u drugim projektima kao partner, npr. u projektu *Digitalnih akademskih arhiva i repozitorija*, ili pomoću edukacija koje pomažu ostalim knjižnicama pri projektima digitalizacije, npr. edukacije u sklopu *Nacionalnog projekta digitalizacije*. Predstavljen je i vrlo bogat digitalni repozitorij HAZU-a koji se postepeno, ovisno o prvenstveno financijskim mogućnostima, obogaćuje novim djelima u digitalnom obliku.

Analiza stanja u riječkim osnovnim školama pokazala je da školske knjižnice ne digitaliziraju građu, a od njih se to ponajmanje i očekuje. Međutim, slaba povezanost s knjižnicama i *eLektrom* nije dobar pokazatelj njihova rada te se u budućnosti na tome treba više raditi radi populariziranja čitanja u digitalnome obliku kod djece, razlog više je i to što živimo u informacijskom društvu gdje je sve više informacija u digitalnom obliku.

Literatura

Biberović, M. Što kažete na (skoro) SVE lektire u digitalnom obliku? Pozdravite eLektire!
Netokracija, 2015. Dostupno na: <http://www.netokracija.com/elektire-eskole-97818> (24.7.2017.)

Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/dabar> (22. 7. 2017.)

Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr> (13. 8. 2017.)

Direktiva Vijeća 93/83/EEZ od 27. rujna 1993. o koordinaciji određenih pravila s obzirom na autorsko pravo i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitiranje i kabelsko reemitiranje (SL L 248, 6. 10. 1993.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o pravnoj zaštiti baza podataka (SL L 77, 27. 3. 1996.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu (SL L 167, 22. 6. 2001.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2001/84/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2001. o pravu slijeđenja u korist autora izvornika umjetničkog djela (SL L 272, 13. 10. 2001.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2004/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o provedbi zaštite prava intelektualnog vlasništva (SL L 157, 30. 4. 2004.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2006/123/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uslugama na unutarnjem tržištu (SL L 376, 27. 12. 2006.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2006/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o pravu iznajmljivanja i pravu posudbe te o određenim autorskom pravu srodnim pravima u području intelektualnog vlasništva (kodificirana verzija) (SL L 376, 27. 12. 2006.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2006/116/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (kodificirana verzija) (SL L 372, 27. 12. 2006.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2009/24/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. travnja 2009. o pravnoj zaštiti računalnih programa (kodificirana verzija) (SL L 111, 5. 5. 2009.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2011/77/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 27. rujna 2011. o izmjeni Direktive 2006/116/EZ o trajanju zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava (SL L 265, 11. 10. 2011.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi (SL L 299, 27. 10. 2012.). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:32001L0084> (8.7.2017.)

Državni zavod za intelektualno vlasništvo Republike Hrvatske. Zagreb, 2017. Dostupno na: <http://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/> (13. 7. 2017.)

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Zagreb, 2015. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-03-01_01_2014.htm (19. 7. 2017.)

Faletar Tanacković, S. Digitalizacija knjižnične građe u Hrvatskoj. // Glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje, 9/10, 1/2(2005/2006), str. 75-83. Dostupno na: http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wpcontent/uploads/2012/06/151_FaletarTanackovic_20052006_1-2.pdf (25. 5. 2017.)

Foucault, M. Što je autor? Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2015.

Gabriel, D. M.; Leščić, J.; Milković, T. Implementacija prava na naknadu za javnu posudbu u Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015). Str. 67-80.

Glazbena škola Ivana Matetića Ronjgova Rijeka. Dostupno na: <http://www.ogs-imateticaronjgova-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. Dostupno na: <http://www.gskos.unios.hr/index.php/projekti-i-programi/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Đurđevac. Dostupno na: <https://knjiznica-djurdjevac.hr/za-korisnike/digitalna-arhiva/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica *Franjo Marković* Križevci. Dostupno na: <http://www.knjiznica-krizevci.hr> (21. 7. 2017.)

Gradske knjižnica i čitaonica *Metel Ožegović* Varaždin. Dostupno na:

<http://library.foi.hr/zbirke/varazdin/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica *Mladen Kerstner*. Dostupno na: [http://www.knjiznica-](http://www.knjiznica-ludbreg.hr/zavicajna_zbirka.htm)

[ludbreg.hr/zavicajna_zbirka.htm](http://www.knjiznica-ludbreg.hr/zavicajna_zbirka.htm) (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof. Dostupno na: <https://www.gknm.hr> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica Ozalj. Dostupno na: [\[ivanabelostenca.hr/index.php/gazophylacium\]\(http://www.gkc-ivanabelostenca.hr/index.php/gazophylacium\) \(21. 7. 2017.\)](http://www.gkc-</p></div><div data-bbox=)

Gradska knjižnica i čitaonica Požega. Dostupno na: <http://www.gkpz.hr/home/digitalna-bastina/>

(21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica Pula. Dostupno na: <http://vizz.gkc-pula.hr/hr/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. Dostupno na:

<https://library.foi.hr/zbirke/vinkovci/index.php> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. Dostupno na: <http://library.foi.hr/vir/projekt.aspx> (21. 7.

2017.)

Gradska knjižnica *Ivan Goran Kovačić*. Dostupno na: http://www.gkka.hr/?page_id=129 (21. 7.

2017.)

Gradska knjižnica *Juraj Šižgorić* Šibenik. Dostupno na: [\[sibenik.hr/index.html\]\(http://www.knjiznica-sibenik.hr/index.html\) \(21. 7. 2017.\)](http://www.knjiznica-</p></div><div data-bbox=)

Gradska knjižnica Kaštela. Dostupno na: <http://www.gkk.hr/digitalizirana-bastina/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Krapina. Dostupno na: <http://krapina.arhivpro.hr/?sitetext=93> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Marko Marulić Split. Dostupno na: <http://gkmm.arhivx.net> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Pakrac. Dostupno na: <http://knjiznica-pakrac.hr/katalog/> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica *Petar Preradović*. Dostupno na: <http://www.knjiznica-bjelovar.hr> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Poreč. Dostupno na: <http://www.knjiznicaporec.hr/prva.aspx?stranica=7359&pid=3554> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Rijeka. Dostupno na: <https://svevid.locloudhosting.net/o-svevidu> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Samobor. Dostupno na: <http://www.knjiznica.hr/mods/digitalne-zbirke/?action=detail&id=11> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Slavonski Brod. Dostupno na: <http://www.brodensia.hr/index.php/o-projektu> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Solin. Dostupno na: <http://www.knjiznicasolin.hr/index.php/nasa-izdanja/digitalna-zavicajna-zbirka-salonitana> (21. 7. 2017.)

Gradska knjižnica Zadar. Dostupno na: <http://www.gkzd.hr/taxonomy/term/795> (21. 7. 2017.)

Henneberg, I. Utjecaj teorija o pravnoj naravi autorskog prava na zakonodavstva o autorskom pravu s posebnim osvrtom na hrvatsko zakonodavstvo. // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 5(2004). Str. 1-11.

Horvat, A. Digitalizacija knjižnice = Digitization and libraries / Aleksandra Horvat. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 55(2012). Str. 17-27.

Horvat, A. Knjižnice pred odlukom – vrednovanje ili sustavna digitalizacija. // 11. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, Zagreb, 9. prosinca 2011. : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 32-37.

Horvat, A. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : Benja, 1995.

Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.

IFLA What are copyright limitations and exceptions? Dostupno na:

<https://www.ifla.org/node/5851> (8.8.2017.)

IFLA/Unesco Manifest za narodne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012).

Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/107> (8.5.2017).

Katolička osnovnu škola Josip Pavlišić. Dostupno na: <http://kat-os-jpavlisic.hr> (24. 7. 2017.)

Knjižnice grada Zagreba. Dostupno na: <http://kgzdz.arhivpro.hr/?sitetext=387> (21. 7. 2017.)

Knjižnica i čitaonica *Fran Galović* Koprivnica. Dostupno na: [http://www.knjiznica-](http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=11&n=5)

[koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=11&n=5](http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=11&n=5) (21. 7. 2017.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Dostupno na: <http://www.nsk.hr> (11. 6. 2017.)

Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb :

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2006. Dostupno na:

http://europskifondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Nacionalni_program_digitalizacije_arhivske_knji%C5%BEni%C4%8Dne_muzejske_gra%C4%91e.pdf

Narodna knjižnica i čitaonica *Vlado Gotovac* Sisak. Dostupno na: <https://www.nkc-sisak.hr> (21. 7. 2017.)

Narodna knjižnica *Petar Preradović* Bjelovar. Dostupno na: <http://www.knjiznica-bjelovar.hr/index.php/zbirke/> (21. 7. 2017.)

Osnovna glazbena škola Aleksandra Jug-Matić Rijeka. Dostupno na: <http://www.ogs-ajug-matic-ri.skole.hr/skola> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Belvedere. Dostupno na: <http://os-belvedere-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Brajda. Dostupno na: <http://os-brajda-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Centar. Dostupno na: <http://os-centar-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Dolac. Dostupno na: <http://os-dolac-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Eugen Kumičić. Dostupno na: <http://os-ekumicic-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Fran Franković. Dostupno na: <http://os-ffrankovic-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Gornja Vežica. Dostupno na: <http://os-gornja-vezica-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Ivana Zajca. Dostupno na: <http://os-izajca-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Kantrida. Dostupno na: <http://www.os-kantrida-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Kozala. Dostupno na: <http://os-kozala-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Nikola Tesla. Dostupno na: <http://os-ntesla-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Pećine. Dostupno na: <http://os-pecine-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Pehlin. Dostupno na: <http://os-pehlin-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Podmurvice. Dostupno na: <http://os-podmurvice-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola San Nicolo. Dostupno na: <http://os-san-nicolo-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Srdoči. Dostupno na: <http://os-srdoci-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Škurinje. Dostupno na: <http://os-skurinje-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Trsat. Dostupno na: <http://os-trsat-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Turnić. Dostupno na: <http://os-turnic-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Vežica. Dostupno na: <http://os-vezica-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna škola Vladimir Gortan. Dostupno na: <http://os-vgortan-ri.skole.hr> (24. 7. 2017.)

Osnovna waldorfska škola u Rijeci. Dostupno na: <https://www.waldorf-rijeka.hr> (24. 7. 2017.)

Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj = Presence of e-book in academic and related libraries in Croatia. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 56(2013). Str. 171-192.

Portal narodnih knjižnica. Dostupno na: <http://www.knjiznica.hr/mods/digitalne-zbirke/>

Radičević, Vesna: Tekst „Primjena autorskog prava u knjižnicama“ dio je magistarske radnje istog naslova obranjene na Katedri za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu 30.1.2003. Dostupno na:

http://www.knjiznicarstvo.com.hr/wpcontent/uploads/2012/06/107_Radicevic_2003_1-2.pdf (3. 5. 2017.)

Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009.

Sveučilišna knjižnica Pula. Dostupno na: <http://skpu.unipu.hr/ino/> (21. 7. 2017.)

Sveučilišna knjižnica Rijeka. Dostupno na: <http://www.svkri.uniri.hr/index.php/zbirke> (21. 7. 2017.)

Sveučilišna knjižnica Split. Dostupno na: <http://dalmatica.svkst.hr/index.php> (21. 7. 2017.)

Sveučilišna knjižnica Zadar. Dostupno na:
<http://www.unizd.hr/sveucilisknknjiznica/DigitalnirepozitorijSveucilistauZadru/tabid/7089/Default.aspx> (21. 7. 2017.)

Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.

Šporer, D. Status autora : od pojave tiska do nastanka autorskih prava. Zagreb : AGM, 2010.

Šverko-Seiter, D. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 1-15.

Šverko-Seiter, D; Križaj, L. Digitalizacija kuturne baštine u Republici Hrvatskoj : Od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 29-40.

Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog. // Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije = Media research : Croatian journal for journalism and the media, 10(2004), str. 37-53.

Velagić, Z. Pisac i autoritet : bit autorstva i sustav autorizacije vjerskih knjiga 18. stoljeća. Zagreb : Naklada Ljevak, 2010.

Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarstvo društvo, 1983-1986. Dio 1. Odrednice i redalice.

Vitković, Z. Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2013.). Str. 121-136.

Vrana, R. Vidovi organizacije digitalizacije građe u knjižnicama visokoškolskih ustanova Sveučilišta u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012). Str. 41-64.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167(2003); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 79(2007). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_10_167_2399.html i http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_07_79_2491.html (1. 5. 2017.)

Znanstvena knjižnica Dubrovnik. Dostupno na: <http://dkd.hr/znanstvena-knjiznica/zbirke/> (21. 7. 2017.)